

Steinalderlokalitetens varighet

Arkeologiens sammenstøt med en steinalderlokalitet på
Hamneidet

Kenneth Webb Vollan

*Mastergradsoppgave i arkeologi
Institutt for arkeologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 2007*

Steinalderlokalitetens varighet

Arkeologiens sammenstøt med en steinalderlokalitet på Hamneidet

(Forsidefoto: fra utgravningen av steinalderlokaliteten på Hamneidet (Helskog 1990))

Forord

Først og fremst vil jeg takke veileder Charlotte Damm, spesielt for sin tålmodighet. Her er det også på sin plass å takke Bjørnar Olsen, som har ledet masterstudentens seminarer. Selvfølgelig fortjener alle medstudenter en diger takk – og lykke til.

Desstuen: takk til Christian Karlsen, for lån av lap-top da min egen bestemte seg for ende sitt liv; Geir Å. Hansen for lån av kamera; Gøran Stensrud, for at jeg får bruke noen av hans hendige fotografier.

Sist men ikke minst går det store takker til min mor, min far, min bror og min andre bror – takk, takk, takk og takk.

Sammendrag

Dette er en noe utradisjonell avhandling, i og med at det hovedsakelig ikke er en presentasjon av fortiden slik vi gjerne er vant til å se den. Avhandlingen tar for seg spørsmål som i større grad er rettet mot arkeologien og det arkeologiske materialet, enn mot en tolkning av forhistorien og hvordan lokaliteten kunne ha vært i sin samtid. Ved en gjennomgang av arkeologenes arbeid i felt på en bestemt lokalitet (en steinalderlokalitet på Hamneidet), og etterarbeidet med katalogisering og analyse, vil vi blant annet komme inn på spørsmål som er knyttet til produksjon, eller konstruksjon, av arkeologisk kunnskap, til tradisjonelle måter å forstå det arkeologiske materialet på og til forståelse og bruk av tidsbegrepet. Selv om det er tatt utgangspunkt i en bestemt lokalitet, så vil diskusjonene lett kunne relateres til generelle teoretiske problem.

INNHold:

1

INNLEDNING	1
------------------	---

2

EN TEORI OM SYMMETRI	3
2.1 Aktørnettverkteori	4
2.2 Problem med intensjoner	5
2.3 Ikke-menneskelige aktanter	6
2.4 Aktør vs. struktur – hva med tingene?	8
2.5 Symmetrisk arkeologi	9
2.6 Det arkeologiske materialet og arkeologifaget	11

3

ARKEOLOGI ”ON-SITE”: FELTARBEID – TRANSFORMASJON AV EN

ARKEOLOGISK LOKALITET	13
3.1 UTGRAVNINGEN	14
3.1.1 Utgravningen i en samfunnsmessig kontekst	14
3.1.2 Situert kunnskap	15
3.1.3 Feltarbeid – situert av instrumentene, teknologien og teknikken	16
3.1.4 Utgravningsfeltet som artefakt	18
3.2 DOKUMENTASJON	22
3.2.1 Innmåling og innsamling – fra lokalitet til funnpose	22
3.2.2 Foto og tegning – lag for lag ”som perler på snor”	25
3.2.3 Ikke alt dokumenteres	27
3.2.4 Utgravning ≠ ødeleggelse	28

4

ARKEOLOGI ”OFF-SITE”: TRANSFORMASJONENE FORTSETTER –

FRAGMENTERING, ISOLERING OG SAMMENBINDING	31
4.1 KATALOGISERING	32
4.1.1 Klassifisering og fragmentering – fra stein til tall	32
4.1.2 Katalogen, et stillbilde?	35
4.2 ANALYSE	37
4.2.1 Rømlig mønster på Hamneidet?	37
4.2.2 Aktiviteter og faser uten dybde	39

4.3	TRANSFORMASJON – ”SYMPHONY OF DISPLACEMENT”	41
4.3.1	Fra kulturminne til dokumentasjon – fra Hamneidet til Tromsø museum	41
4.3.2	Lokal i hvert punkt	43

5

HAMNEIDETLOKALITETEN OG DET ARKEOLOGISKE MATERIALETS

TEMPORALITETER.....	47
5.1 Tid – mer enn kronologi.....	48
5.2 Tidens varighet – Hamneidetlokaliteten er både nær og fjern	48
5.3 Tidsperspektiver	51
5.4 Lokaliteten og steinartefaktene som knutepunkt.....	52
5.5 Lokalitetens varighet	54
Kildehenvisning	57

FIGURLISTE:

Figur 3.1: Hamneidetlokaliteten før gravingen har startet	19
Figur 3.2: Utgravningsartefaktet; det åpnete feltet.....	21
Figur 3.3: Teodolitten fra utgravningen av Kartholla	23
Figur 3.4: Funnpose.....	25
Figur 3.5: Profiltegning	26
Figur 4.1: Artefakter fra en funnpose.....	33
Figur 4.2: Eksempel på katalogisering av artefaktene i figur 4.1	33
Figur 4.3: Funnposer som "immutable mobiles"	42

INNLEDNING

Denne avhandlingen har blitt noe ganske annet enn det som opprinnelig ble planlagt. Da oppgaveskrivinga startet var ønsket å ta for seg en steinalderlokalitet, undersøke den på intrasitenivå og presentere en tolkning. Det ble valgt ut en lokalitet for dette arbeidet, en på Hamneidet (Nordreisa, Troms), og selv om avhandlingen endret karakter, så har jeg holdt ved denne lokaliteten. Men nå er det ikke lenger en tradisjonell tolkning av lokaliteten, hvordan den kan ha vært i sin samtid, som er hovedfokus. Diskusjonene her er mer rettet mot den arkeologiske lokaliteten enn steinalderlokaliteten. Dette er kanskje en noe unyansert måte å si det på, i og med at det, som vi etter hvert skal se, er vanskelig å sette et skarpt skille mellom dem. Det får stå i denne omgang, siden det tjener til å fremheve at avhandlingen har fått en dreining mot å undersøke det arkeologiske arbeidet; utgravningen, dokumentasjon og etterarbeidet. Med et slikt utgangspunkt vil også spørsmålet om hvordan vi kan forstå det arkeologiske materialet, særlig i forhold til tid, stå sentralt. Det er ikke til å fornekte at dette skifte i fokuset har medført til at avhandlingen i langt større grad retter seg mot grunnleggende og generelle teoretiske problemer, enn hva tilfellet ville vært med en tolkning av lokaliteten.

Tematikken her spenner altså ganske vidt. En av grunnene til at jeg fortsatt har valgt å holde på Hamneidetlokaliteten er nettopp for å ha en begrensende ramme. Den vil på mange måter fungere som utgangspunkt for diskusjonstemaene som tas opp. Samtidig kan det sies at problemene som undersøkes er av en forholdsvis generell karakter, og da er det mye lettere å få frem poengene ved å ha noe helt konkret å vise til. Vi vil bli nærmere kjent med lokaliteten underveis i avhandling, så det er ikke nødvendig å gi noen større presentasjon her. Selv om vi sneier innom en rekke ulike områder, så vil vi ha et godt ankerfeste i lokaliteten og det arkeologiske materialet, og hvordan dette står i forhold til arkeologien og fagets praksis.

Tradisjonelt har den arkeologiske utgravningen blitt ansett som en ”ødeleggende prosess” og faget har i så måte blitt fremstilt (av seg selv!) som ”a destructive science” (Thomas 1998: 172). Her har det også vært vanlig å føye til at det etter utgravningen ikke er mulig øke mengden med informasjon (se f. eks. Bertelsen og Urbanczyk 1985: 41). Denne holdningen er

vanlig å møte også i dagens arkeologi. På nettsidene til Melkøyaprosjektet kan man lese at ”arkeologiske utgravninger har som grunnleggende konsekvens en fullstendig ødeleggelse av kulturminnene som undersøkes. Etter utgravningene er levningene *ødelagt for all ettertid*” (www.uit.no/melkoya/graving/graving.htm, min kursiv) Det er sant nok at man ikke kan grave det samme kulturminnet flere ganger. Lokaliteten på Hamneidet ble utgravd i 1990 og det kan ikke gjøres en gang til. Dersom lokaliteten hadde ligget åpen kunne man foretatt enkelte etterundersøkinger, men fortsatt ville det ikke vært mulig å grave ut det samme som allerede er utgravd. I dag ligger en vei over størstedelen av Hamneidetlokaliteten, så det sier seg selv at det vil være vanskelig i dette tilfellet. Som det da poengteres i samme avsnitt, som sitatet fra Melkøyasidene ovenfor er hentet fra, er det viktig med grundig dokumentasjon. Det er ingen grunn til å være uenig i akkurat det, men jeg vil allikevel gå mot oppfatningen av den arkeologiske utgravningen som en ”fullstendig ødeleggelse.” Her vil jeg tilrettelegge for en forståelse som heller støtter Gavin Lucas’ oppfatning: ”it is not so much destruction as it is displacement” (2001b: 40). Dessuten skal vi, etter hvert, også se om det ikke er mulig å øke mengden med informasjon om lokaliteten – nå 17 år etter utgravningen. Med dette vil det forhåpentligvis også fremgå at det ikke er nødvendig å se på en utgravd lokalitet med dommedagsord som ”ødelagt for all ettertid.”

Den tradisjonelle oppfatningen henger nok sammen med hvordan man er vant til å betrakte det arkeologiske materialet. Lokaliteten oppfattes gjerne som en *statisk* enhet, eller som en *representasjon* for noe. I dette tradisjonelle synet fremstår det altså tilsynelatende et skille mellom arkeologenes arbeid og det de undersøker, lokaliteten. Herunder er det også et problem i forhold til tid og skillet mellom fortid og nåtid, noe som er betegnende i den kronologiske tenkemåten og den vanlige faseinndelingen. I det avsluttende kapittelet vil jeg gå særlig inn på spørsmål knyttet til tidsbegrepet og lokalitetens temporalitet. Man kan godt si at endringen av hva denne avhandlingen skulle handle om, var et skifte fra å *rom* til *tid*. Etter hvert som teksten skrider frem vil vi bli kjent med hvordan den tradisjonelle forståelsen er viklet i flere deler av arkeologipraksisen. For å undersøke problematikken som ligger i de skillene nevnt overfor, og for å underbygge en litt annerledes forståelse av lokaliteten, blir det viktig å se på hvordan den forflyttes gjennom en rekke med transformasjoner. Det er aktørnettverksteori og symmetrisk arkeologi som vil danne det teoretiske grunnlaget for denne gjennomgangen og avhandlingens diskusjoner. Derfor vil det være naturlig å begynne med å se hvor de står i det teoretiske landskapet, før vi går over til utgravningen og det arkeologiske arbeidet.

EN TEORI OM SYMMETRI

Den franske filosofen Descartes, betraktet som grunnleggeren av den nyere tids filosofi, mente at det var to grunneheter i verden. De to substansene var utstrekning, dvs. legemet (f. eks. menneskekroppen), og bevisstheten, eller sjelen om man vil, og disse eksisterte uavhengig av hverandre (Stigen 1999a: 378-402). Her oppstår det altså en tvedeling av verden, som ligger til grunne for det kartesianske verdensbildet hvor mennesket (eller retter: dets bevissthet, for mennesket selv er todelt; det består av både sjel og legeme) står over og er atskilt fra naturen. Dette forsterkes med Kants kopernikanske revolusjon¹ hvor tingene dreier seg etter menneskets erkjennelse, som er plassert i sentrum, i stede for at erkjennelsen retter seg etter gjenstandene (se Stigen 1999b: 581-615). På tross av mange ulikheter mellom disse to gigantene, har de begge skilt form (subjekt) fra substans (objekt). Noe som medfører at objektene, verden, ikke har samme væremåte som subjektet, bevisstheten. Herved ligger det et ontologihierarkisk forhold mellom form og substans (Lyngsø 1994: 115-118).

Dualsimen og det antroposentriske verdensbildet har møtt motstand fra flere forskjellige hold. For eksempel fra Descartes' samtidige filosofer Spinoza (Stigen 1999a: 404-417) og Leibniz (Stigen 1999b: 485-488), og senere spesielt fra fenomenologisk hold hvor det blant annet rettes kritikk mot det kartesianske overlegne og selvstyrende rasjonelle mennesket. Følgelig blir tvedelingen av mennesket særlig problematisk og det fremheves at "rather than a mind *and* a body, man is mind *with* a body" (Merleau-Ponty 2004: 56). Denne filosofiske retningen har også fått innflytelse i arkeologisk sammenheng (se f. eks. Ingold 1993, Thomas 1996, Tilley 1994, se også Fleming 2005, Ingold 2005 for kritikk av Tilley). Selv om jeg i all hovedsak bruker aktørnettverksteori som rammeverk for avhandlingen, kommer jeg også til å anvende en del tanker med grobunn i fenomenologisk tenkning. Det er altså flere som har forkastet den kartesianske dualismen, og forsøkt å rekonseptualisere forholdet mellom form og substans, subjekt og objekt, samfunn og natur. Mange har fellestrekk i at de bryter ned det ontologiske hierarkiet og understreker at form ikke kan skilles fra substans. Videre følger så at substans (f. eks. natur) ikke er en passiv enhet, som formes av en abstrakt a priori form (f. eks.

¹ Den virkelige kopernikanske revolusjonen innebærer et skifte fra et geosentrisk til et heliosentrisk verdensbilde. Kant mente selv at hans filosofiske omveltning var maken til Copernicus' astronomiske omveltning (se Stigen 1999a: 359-364).

samfunn). I denne avhandlingen vil jeg ta utgangspunkt i teorier som forfekter et symmetrisk forhold mellom mennesker og ting, samfunn og natur, og da med basis i aktørnettverkteori og symmetrisk arkeologi.

2.1 Aktørnettverkteori

Aktørnettverkteori (ANT) har sin opprinnelse fra vitenskapssosiologien, og kan kanskje spesielt tilknyttes arbeidene til Bruno Latour og Michel Callon. Særlig gjennom studier av vitenskapelig praksis og kunnskapsproduksjon har det blitt konkludert at verken sosiale strukturer, eller det intensjonelle og mennesket ikke er suverene skapende krefter. Slik bryter det også med de aller fleste andre teoretiske grunnlag brukt i samfunnsvitenskaplige fag. I kritikken ytres det sterk motstand nettopp mot dualismen som preger vitenskapens verden. Latour setter denne dualismen opp i en enkel modell, hvor "samfunnsverden" er den ene polen på en akse, mens "naturverden" er i den andre enden (1996). Heri ligger også den sterke dualismen mellom objekt/subjekt, som kan knyttes til hver sin pol. Ifølge Latour har vitenskapen en tendens til å renske virkeligheten, slik at den sorteres og plasseres på hver sin side av aksene, og med det opprettholdes det store skillet mellom "tingene-for-seg-selv" og "menneskene-blant-seg-selv".

Selv om ANT har grobunn i strukturalisme og poststrukturalisme (Jones 1996: 291) skiller den seg altså ut, i hvert fall i Latours tilfelle (1996: 83-86), ved å fremheve viktigheten av det empiriske (materielle) aspektet ved forståelsen av tegnene; den begrenser seg ikke bare til det symbolske og språklige (som poststrukturalismen) (Jones 1996: 294-295, Barndon 2004a: 22, Law 1992). I motsetning til poststrukturalister forkaster ANT et verdensbilde hvor det er "any unbridgeable gulf between signs and a more fundamental but inaccessible real world" (Breslau 2000: 300). Det er altså ikke menneskene, naturen eller samfunnet, som atskilte enheter, som er hovedfokuset for studier. Faktisk må vi løsrive oss fra disse begrepene, og heller se på de komplekse nettverkene sammenflettet av nærmest utallige faktorer, og som møtes mellom samfunns- og naturpolene. Vi er altså ikke på misjon for å reetablere Descartes' konglekjertel (epifyse), slik at vi atter kan bygge en bro mellom to verdener; mellom erkjennelsen (subjektet) og sanseverdenen (objektene). For eksempel vil forklaringer på hvorfor det er variasjoner i bruk av rom ikke fullt ut forklares ved å vise til kulturell tradisjon, symbolsime, sosiale strukturer, rasjonelle aktører, eller et samspill mellom disse; den omfattende materielle virkeligheten vil også regnes med og integreres på et fundamentalt

plan. Her kan det være påpasselig å nevne at tingene ikke erstatter menneskets og samfunnets påvirkning, men tas med for å utfylle bildet.

Den fysiske delen av verden er derfor mer enn bare passive kulisser for samfunn og menneskers kulturelle skuespill (se Serres 1992: 9-48). Mennesket er ikke suverene aktører som styrer og former verden, eller nettverket, slik som individualismeforkjempere ville hevde. De holder aktøren – som i den tradisjonelle oppfatning der mennesket er den eneste aktøren – som det endelige utspringet til endring, produksjon og handling (selv om de kan sies å være påvirket av tradisjon og samfunn) (Guneriusen 1999). Jamført ANT kan vi mennesker heller betraktes som en del av nettverkets ”transformation of itself” (her låner jeg et uttrykk fra Ingold (2000: 345) selv om han nok ikke vil forfekte ANT (se Jones 2002b)). Med dette gis også tingene, ikke-menneskene, et potensial til å være aktive aktører (se f. eks. Callon 1986). Aktørnettverket er heterogent og består av både mennesker og ikke-mennesker, og det er relasjonene mellom disse som er viktige. Dette betyr ikke at man tillegger tingene intensjoner eller andre menneskelige egenskaper. Enkelte vil nok ha innvendinger mot at ting, uten intensjoner og kreativitet, skal kunne betraktes som aktører – humanistene og individualismeforkjempere spesielt. Med ANT, som med poststrukturalismen, er ikke intensjon vesentlig for å innta en aktørrolle.

2.2 Problem med intensjoner

Selv om det ikke kan benektes at man har intensjoner med sine handlinger, kan det ikke, i følge ANT, vises til intensjonene som første årsak til et samfunnsfenomen, det være seg kunnskapsproduksjon eller tilvirkning av redskaper. Det kan diskuteres – og det har da også blitt gjort – hvor fornuftig det er og hvor godt det faktisk lar seg gjøre å vie stor oppmerksomhet til menneskelig intensjon i samfunnsvitenskapene (se f. eks Fuchs 2001, Dornan 2002: 319-324). I en forskningssammenheng vil det være problematisk å forholde seg til en slik faktor. Som regel omfatter det en forsker på eller studerer, veldig mange mennesker, og dermed tilsvarende mange intensjoner – bevisste og ubevisste. Menneskene vil også ha ulike erfaringer og trolig noenlunde forskjellige overbevisninger (religiøse, moralske, og andre) og lyster. For de som driver med samfunnsvitenskap vil så godt som enhver intensjon være utilgjengelig. Erfaringer, overbevisninger og lyster likeså – spesielt for arkeologen som har å gjøre med døde og for lengst bortvandrende sjeler.

Dessuten vil menneskenes handlinger ofte få uante konsekvenser, og konsekvensene kan strekke seg langt utover det som er intensjonelt. Vi drar for eksempel ikke på butikken for å opprettholde en kapitalistisk samfunnsstruktur; og det er nok de færreste som spiser og drikker det som er innhandlet for å, etter hvert, kunne gå på toalettet; intensjonene er noen helt andre. Det spiller ingen rolle om vinden ønsker å lage bølger, eller ikke. At vannet ikke *ønsker* å gjøre oss våt er uviktig, effekten vil uansett være der. Det kan også presiseres at dette ikke betyr at menneskelig atferd og handlinger er forutbestemt av tingene, like lite som det er determinert av sosiale strukturer. Ved å godta at det ikke er nødvendig med intensjoner for å kunne påvirke (eller ”modifisere” som jeg skal komme tilbake til nedenfor), fremtrer symmetrien mellom mennesker og ikke-mennesker. For å illustrere det med en simpel ligning (se i Lyngsø 1994: 118-119), kan vi si at vinden vil informere havet, bølgene informerer kysten, som igjen vil, gjennom synet, informere bevisstheten. Menneskets bevissthet er åpenbart en integrert del av nettverket, ikke bare gjennom synet, men alle sanser.

Siden mennesket besitter visse enestående mentale egenskaper, som ikke besittes av noe annet i denne verden, så har det blitt forstått som om de har aktøregenskaper (”have agency”). Dvs. at bevissthet og intensjon har vært definerende for aktørbegrepet. Handling (action) har nærmest blitt menneskets eiendom og egenskap (man kan selvfølgelig si at dyr handler, men de er ikke selvbevisste og har ikke intensjoner, så de er uten agency), men Latour tilbyr en annen formulering; handling er ikke en egenskap eller eiendom til mennesket, men til en samling av aktanter (1999: 182). Her brukes ordet *aktant* i stede for aktør; det er for å inkludere ikke-menneskene. Ordet *aktør* gir for sterke assosiasjoner til at det utelukkende snakkes om mennesker. En handling skjer i et samspill mellom mennesker og ikke-mennesker. Han skisserer et eksempel som spiller på utsagnet ”Man flies”: ”Flying is a property of the whole association of entities that includes airports and planes, launch pads and ticket counters” (1999: 182).

2.3 Ikke-menneskelige aktanter

Steinalderfolket på Hamneidet hadde sannsynligvis sterk tilknytning til havet, trolig ikke bare i forhold til dets ressurser, men også som kommunikasjons- og ferdselsåre. For å ta seg frem (og tilbake) i fjordene ville de vært avhengig av noen slags form for fremkomstmiddel; f. eks. kajakk eller kano. Å ferdes fra fastlandet til en øy er ikke en enestående menneskelig handling, og bare det. Som det er misvisende å si ”Man flies”, er det også misvisende si

”mennesket seiler”. Nå skal jeg overhodet ikke komme med påstander om at noen kom seilende til Hamneidet i steinalderen (heller padlende), men menneskene kom allikevel ikke alene. Ferden forutsatte aktivering av relasjoner, et samarbeid om man vil, mellom menneske og båt, og annet utstyr, som f. eks. åre (og i tillegg til en viss mengde vann selvfølgelig). Ikke-menneskene, her representert ved båten, kan åpne for nye muligheter. Uten båten, ingen lengre ferd på vann i fjordene eller på havet.

La oss holde oss til steinalderens døtre og sønner, og deres relasjoner med ikke-menneskene, bare litt til. Men vi går gjerne i land, før sjøsyken kommer snikende, og videre til jakten. En jeger vil være ustyrt med visse nødvendige artefakter, som f. eks. bue, piler, spyd eller lignende, for å kunne felle et vilt. Dersom vi her definerer personen ut ifra utstyret, og hvordan denne bruker det, så modifierer utstyret personen (Latour 1999: 179). Hva er det som gjør at vi ville ha oppfattet dette mennesket som jeger? Noen vil kanskje si at det er pga. av hans handlinger (hvordan han bruker redskapene på en rasjonell måte for å felle dyret), andre ville kanskje vektlagt redskapenes funksjoner, atter andre deres symbolske uttrykk. Jeg skal ikke si at slike betraktninger ikke har noe for seg, men ta bort tingene – og hva står du igjen med?

Vi vil fortsatt ha viltkjøtt, men det er ingen som kan gå på jakt lenger. Hva gjør vi da? Delegerer oppgaven til ikke-menneskene så klart (se Latour 1999: 186-187). Ved hjelp av tau og diverse treverk kan man få i stand en holdbar fangstinnretning. Den kan rigges til der hvor det kan forventes at viltet vil passere. Nå vil fellen stå klar til å utføre jegerens oppgave. Selvfølgelig vil den ikke kunne forflytte seg om byttet passerer i nærheten (ikke det at den vil være i stand til å sanse dyret), slik som en menneskelig jeger kan, men den vil standhaftig være til stede og sørge for fangst hvis den krysser intimsone med viltet. Fellen er i så måte en representasjon, en erstatning for jegeren (Gell 1996: 26-27). Den har blitt sendt ut med fullmakt til å handle på jegerens vegne; dvs. blitt delegert.

Ikke-menneskene utgjør altså en betydelig rolle i kollektivet, og fortjener derfor meget mer oppmerksomhet enn de tidligere har fått. I tillegg til at de kan delegeres, modifieres og muliggjøre er det også andre viktige aspekter ved dem, som rettferdiggjøre ANTs holdninger til dem. Blant annet så stabiliserer de også nettverk (Olsen 2006a), de varer (mens menneskets tanker og tingenes symbolske meninger er flyktige og forholdsvis lett foranderlige) (Olivier 2001: 66) og de kanalisere (modifierer) menneskelige handlinger og tanker (Gosden 2005:

196-197). Deres forhold til menneskene, eller til samfunnet, er ikke som dualismen mellom de uforenelige subjektene og objektene; det er heller som en dualitet å regne. De er en uløselig del av samfunnet og dets strukturer. Hva ville fortidenes lokaliteter spesialisert for jakt og fangst vært uten å ta tingene med i betraktning? En abstrakt sosialt konstruert samfunnsstruktur, og bare det? Vi kan dra paralleller med jegeren omtalt ovenfor. Artefaktene vil modifisere lokaliteten og påvirke vår forståelse og definisjon av den. Selvfølgelig vil man se den i sammenheng med andre nærliggende lokaliteter, som kanskje har vært del av et bosetningsmønster. Men det betyr ikke at man forkaster tingene, og bare må forholde seg til strukturkrefter. Også de andre lokalitetene vil jo være modifisert av artefakter, og formodentlig av landskapet de befinner seg i. Så man kan spørre seg hva den arkeologiske lokaliteten – eller arkeologi! – ville vært uten tingene?

2.4 Aktør vs. struktur – hva med tingene?

I den postprosessuelle arkeologiens anvendelse av agentteorier er det først og fremst hentet inspirasjon fra Pierre Bourdieu og Anthony Giddens. Om ikke direkte, så er det allikevel de som står for mye av tenkningen bak agentteoriene (Dornan 2002). Størsteparten av disse perspektivene kan beskyldes for å forfekte et forholdsviss menneskesentrert syn, der det er vanlig å betrakte samfunnet, som konstruert av mennesker (de aktive aktørene), som igjen er påvirket av det større samfunnet de lever i (Gosden 2005: 193). Mennesket er altså ikke totalt frie og uavhengige aktører, men de skapes også av historie, kontekst og kultur – det er et dynamisk og vekselvirkende samspill. I omfavnelsen av strukturalisme og systemteori har samfunnet, og naturen liksom, blitt redusert til tekst og symbolikk. Følgelig har hermeneutikken, som vel opprinnelig var en metode for å forstå tekster (Olsen 1997: 105), vært av stor betydning for faget.

Opp gjennom tidene i samfunnsvitenskapene har det hersket et motstående forhold mellom individualistiske og holistiske baserte perspektiver. Dette gjenspeiles i aktør-struktur dualismen. Det finnes flere forskjellige modeller innenfor hver av de to fløyene, men i den tradisjonelle tenkningen oppfattes aktører og strukturer som uavhengig av hverandre. Enten ønsker man å forklare fenomen i de større samfunnsstrukturene ved å vise til aktørens egenskaper og handlinger, eller så forklarer man fenomen på aktørnivå og aktørens handlinger ved å vise til de føringer som er lagt av strukturene (Guneriusen 1999: 277-278). I diskursen omkring aktør, struktur og forhold dem imellom, er fraværet av tingene, den

materielle delen av kulturen, et sterkt symptomatisk trekk. Dette gjenspeiles for eksempel i Willy Guneriussens glimrende bok *Aktør, handling og struktur* (1999), hvor han går gjennom en del grunnproblemer i samfunnsvitenskapene. Her er det menneskene og de abstrakte strukturene som hersker. Tingene er ikke utelatt fordi Guneriussen selv ikke evner å se dem, men fordi de tradisjonelle og rådende teoretiske perspektivene ikke har gjort det. Det er gjort forsøk på å syntetisere struktur- og aktørbegrepet, blant annet av nettopp Bourdieu og Giddens, men fortsatt holdes det innenfor en immateriell verden – man har forsøkt å sosialisere menneskene, men ikke tingene. Flere av de som har lagt seg ut på å denne ferden har dessuten endelig endt med å gi forrang til det ene – aktør eller struktur (Guneriussen 1999: 277-360, Rubinstein 2001: 7-13)

De postprosessuelles forsøk på å distansere seg fra nyarkeologien, medførte i førstningen til en sterk vektlegging av de symbolske og kognitive aspekter, samtidig som det økologiske og funksjonalistiske ble neglisjert. Med dette ser vi også et skifte fra de determinerende tendensene i de øko-funksjonalistiske strukturene til sentring av intensjonelle aktører. Debatten har etter hvert fått frem et noe mer nyansert syn, hvor det poengteres at det ene ikke utelukker det andre; noe kan være funksjonelt og symbolsk meningsfullt på samme tid (se e. eks. Whitelaw 1994). Men, fortsatt, i beste kartesianske stil, plasseres ofte mennesket og samfunnet over naturen og tingene. I senere tid har, blant annet gjennom symmetrisk arkeologi og ved bruk av ANT, har det imidlertid blitt uttrykt et savn etter *noe*, som ikke har blitt fanget opp av denne måten å forholde seg til verden (og fortiden) på (se Olsen 2006b) Dette *noe* jeg sikter til her, er hovedsakelig den materielle delen av materiell kultur; og da knyttet til spørsmål av mer ontologisk karakter (Olsen 2004: 27).

2.5 Symmetrisk arkeologi

Symmetrisk arkeologi bryter åpnet med den ontologiske tilnærmingen til andre arkeologiske teorier. Den materielle kulturen anses å være mer enn bare en kilde til å forstå fortidige samfunn; den betraktes som en del av samfunnet (Olsen 2003) – og som en *aktiv* del, som vi har vært inne på allerede. Der andre ønsker å finne menneskene bak tingene, vil symmetrisk arkeologi undersøke det heterogene nettverket, eller kollektivet, av mennesker og ikke-mennesker. Med den økende bevisstheten om tingenes betydning har det åpnet seg vei for mange nye studier (ikke bare i arkeologien), hvor mennesket gjerne må tre ned fra sin trone. Riktignok uten at man gir andre tilgang til den; det er heller å betrakte som et egalitært regime

(Olsen 2006a). Ikke alle arkeologer, som behandler mennesker og ikke-mennesker på en symmetrisk måte, heller ikke de som aktivt bruker ANT, proklamerer eksplisitt sitt ståsted i symmetrisk arkeologi. Så når jeg sier at jeg har tenkt å bruke symmetrisk arkeologi som inspirasjon, omfatter atskillig flere arbeider med en slik tilnærming, enn bare de som understreker sin tilhørighet til denne fløyen.

I publikasjoner med en symmetrisk tilnærming har det blitt påpekt hvordan fenomen i arkeologiske studier renses i forhold til *á priori* kategorier, som er relatert til dikotomien form/substans (se bl.a. Barndon 2004a, Boast 1997, Whitridge 2004, Witmore 2004). Vi ser ofte betegnelser som for eksempel religiøst, symbolsk, funksjonalistisk og politisk. Dette er også noe som gjelder hvordan arkeologiske lokaliteter omtales; de karakteriseres gjerne som hovedboplass, jaktlokalitet, rituell lokalitet, mobil, sedentær, osv. Selv om en aktivitet, et artefakt eller en lokalitet under et studium ofte stykkes opp og sorteres i flere separate deler (teknologi, rituell, osv.) så er det, jamfør ANT, ikke en fullgod vei å gå for å forstå virkeligheten. ANT og symmetrisk arkeologi vil i slike situasjoner vise vei for en mer sammensatt og helhetlig innsikt, der en aktivitet kan knytte sammen flere ulike aspekter på en og samme tid, dvs. at "nettverkene samtidig er reelle som naturen, narrative som diskursen og kollektive som samfunnet" (Latour 1996: 16). Det handler ikke bare om å dissekere, men også (kanskje først og fremst) om å flette sammen; se relasjonene og sammenhengene.

For eksempel kan jernutvinning være en aktivitet hvor det teknologiske, rituelle og sosiale er sammenflettet med hverandre ("teknologien slutter ikke hvor det rituelle begynner") (Barndon 2004a: 34-36). Dette vil også – riktignok i varierende grad – kunne gjelde for mer hverdagslige aktiviteter, som jakt og fiske (Barndon 2004b: 31-33, Brück 1999). På lignende vis vil det være interaksjon mellom forskjellige aspekter ved et artefakt; teknologi, stil og materiale; evt. bergartstype eller bygningsmateriale, være uløselige fra hverandre (Barndon 2004b: 31-33, Boast 1997, Gosden 2005: 203). Selvfølgelig kan produksjon av et steinredskap, f. eks. dets form og funksjon, være påvirket av sosiale, historiske og kognitive faktorer, men, og dette har vært mindre selvfølgelig for atskillige arkeologer, også tingens og naturens egenskaper er talende. Når bergartens tilgjengelighet, både når det gjelder riklighet og kvalitet, er i et samspill med de teknologiske løsningene (Andrefsky 1994.), ser vi prov på at mennesket og/eller samfunnet ikke fyller glasset helt opp. På samme måte er det ikke en *a priori* abstrakt sosial struktur som presser seg ned over lokaliteten, slik at man får skarpe skiller mellom forskjellige sosiale kategorier i aktivitetsområder. Det romlige er noe som vil

bli produsert og gjenprodusert av handlinger. Som vi husker så er ikke handling menneskets eiendom alene. Følgelig vil det materielle være med og kanalisere handlingene (se f. eks. Binford 1978 og O'Connell 1987 som viser naturens og det materielle aspektets viktighet, men det betyr ikke at vi skal gå tilbake til en deterministisk øko-funksjonalistisk holdning – noe jeg håper har kommet tydelig frem i teksten så langt).

2.6 Det arkeologiske materialet og arkeologifaget

I denne oppgaven vil jeg, som nevnt i innledningen, hovedsakelig se på arkeologi, og ikke så mye komme med en konkret tolkning av den utvalgte lokaliteten. Jeg vil dog gjøre nytte av ANT og symmetrisk arkeologi for å kommentere enkelte aspekter ved forståelse av fortiden, men det vil være knyttet til de problemene vi streifer innom ved gjennomgangen av arkeologifaget. ANT vil altså fungere som rammeverk for å se forhold mellom den arkeologiske praksis i felt, etterarbeid, analyser og tolkninger. Dvs. at jeg, for å bruke ANT's språk, skal se på lokalitetens transformasjon fra kulturminne til dokumentasjonsgrunnlag for analyser.

I dualismens ånd, hvor "the Great Divide" setter teksten og diskursen på den siden og tingene på den andre, har det oppstått et lignende skille i hvordan det er vanlig å betrakte det arkeologiske materialet. Linda Patrik (1985) har trukket frem nettopp to hovedretninger; en naturvitenskaplig og en tekstuell modell (se også Jones 2002a: 10-22, Thomas 1996: 55-64). I disse retningene henspiles skillet mellom natur- og samfunnspolene, dvs. mellom naturvitenskapene og samfunnsvitenskapene. Den naturvitenskaplige modellen knyttes spesielt til L. Binford (se 1981) og nyarkeologien, og til M. B. Schiffers (se 1972, 1985) behavioristiske arkeologi, selv om det også er skilnader dem imellom (se også Lucas 2005: 33-36, Murray 1999a). Her oppfattes det arkeologiske materialet som statisk og det søkes etter å finne tilnærmete lovmessigheter som kan gi grunnlag for tolkningene. Den tekstuelle modellen forbindes med den postprosessuelle arkeologien, og deres hermeneutiske og strukturalistiske tilnærming, hvor det arkeologiske materialet forsøkes lest som tekst. Med dette er det de sosiale og symbolske meningsfulle strukturene som ligger bak det arkeologiske materialet, som er interessante.

For arkeologien har skillet mellom det natur- og samfunnsvitenskaplige medvirket, som Christopher Witmore har påpekt (2004), til en fremstilling av faget som todelt; en praktisk del

med feltarbeid, og en intellektuell fortolknings- og studiedel. Neste kapittel blir et forsøk på å vise at den kunnskapsproduksjon om lokaliteten på Hamneidet ikke er en historie om hvordan subjektet konstruerer objektet. Det vil dermed bli lagt vekt på den symmetriske holdningen, som er skissert ovenfor, hvor det selvreflekterende subjektet er del av større nettverk. Vi vil også se at feltarbeidet ikke er en nøytral prosess frigjort fra tolkninger, men at det utgjør en del av konstitusjonen som frembringer kunnskap om fortiden. Derfor følger oppsettet i avhandlingen Chadwicks (2003) forslag om å heller bruke begrepene ”on-site” og ”off-site” for å skille forskjellige delene av arkeologipraksisen. Med utgangspunkt i det arkeologiske arbeidet vil vi også se at det arkeologiske materialet langt mer åpent enn ofte antatt, og at det ikke bare er en passiv materie styrt av abstrakte symboler og strukturer, men utgjør en aktiv del av samfunnet og nettverkene de inngår i.

ARKEOLOGI ”ON-SITE”:

FELTARBEID – TRANSFORMASJON AV EN ARKEOLOGISK LOKALITET

Blant dagens arkeologer råder det nok en viss enighet om at feltarbeidet ikke bare er en simpel innsamling av objektive data. Man har også innfunnet seg med at feltarkeologens subjektive kvaliteter og vurderinger, som det også gjelder for andre vitenskapsutøvere, alltid vil være til stede og på ulike måter påvirke utgravningen. Men det kan diskuteres hvorvidt dette har fått noen særlige følger for praktiseringen av arkeologien. Det har blitt påpekt at arkeologifaget, på tross av dette, fortsatt fremstår som en todelt praksis – på den ene siden feltarkeologene som skaffer til veie data, og på den andre siden de som tolker disse data. Selvfølgelig kan feltarbeid utføres av de samme som analyserer og syntetiserer, og omvendt, men det har blitt argumentert for at feltarbeid og tolkning fortsatt oppfattes som forholdsvis atskilt fra hverandre (Whitmore 2004, Chadwick 2003, Lucas 2001a). I dette kapittelet ønsker jeg å sette fokus på det arkeologiske feltarbeidet – hovedsakelig utgravning og dokumentasjon. Gjennomgangen min kommer forhåpentligvis til å vise at kunnskapsproduksjon ikke er begrenset til kontoret og laboratoriet, også den mer praktiske delen må regnes med i denne prosessen.

Dessverre ligger det ingen førstehands antropologisk eller praktisk undersøkelse til grunne for denne delen av oppgaven, som man for eksempel kan finne i Jonathan Batemans undersøkelse av det sosiologiske aspektet ved fotografering i arkeologisk feltsammenheng (2005), i ”Camera Archaeologica. Rapport fra et feltarbeid” (Larsen m.fl. 1993) hvor man får en sosiologisk fremstilling av utgravningen på Slettnes, eller som prosjektet Gavin Lucas har deltatt i, hvor de har foretatt en arkeologisk utgravning for å studere en tidligere utgravning (2001a: 201-204). Selv om jeg hovedsakelig baserer meg på tekstmateriale, så har jeg også forsøkt å få litt direkte innsikt til noe av det som er satt under en teoretisk lupe i denne oppgaven. Først og fremst ved å gjennomgå materialet (katalogisering og noen enkle analyser) fra utgravningen på Hamneidet.

3.1 UTGRAVNINGEN

3.1.1 Utgravningen i en samfunnsmessig kontekst

Det er ikke mening at dette skal være en sosiologisk undersøkelse, så jeg har ingen planer om å sette faget og utgravningen i en dypere samfunnsmessig kontekst (se f. eks. Berggren og Hodder 2003, Loeffler 2005). Men i forbifarten kan jeg jo nevne et par forhold som viser at arkeologifaget, og dets praksis med å bygge kunnskap om fortiden, inngår i et nettverk, som har relasjoner med det større samfunnet. Hadde det ikke vært for veiutbygging ville neppe lokaliteten på Hamneidet vært utgravet. Uten en kulturminnelov ville det kanskje heller ikke blitt noen arkeologisk undersøkelse. Utgravningen vil være flettet sammen med mange ulike sosiale aspekter, som blant annet omfavner utbygging av veier og andre infrastrukturer, kommunal og nasjonal politikk, lover, museum og universiteter, osv..

Det har etter hvert blitt akseptert at vitenskapen er uløselig bundet sammen med samfunnsmessige forhold. Kanskje har denne innsikten først og fremst inkludert forskerens synteser og tolkninger av arkeologisk dokumentasjon mer enn det har inkludert selve utgravningen og dokumentasjonsarbeidet. Nedenfor skal jeg kommentere litt nærmere hvordan dette også kan gjelde for de prosesser som innebærer anskaffelse av kildegrunnlag, for den viten arkeologer kan presentere. Et interessant spørsmål man kunne stilt, er for eksempel i hvor stor grad arkeologisk feltarbeid er forskningsstyrt. Selv om utgravningen er gjort av forskere eller andre seriøse praktikanter, vil alternativene for hvor spaden skal settes i jorda, for hva som kan graves ut, og følgelig hva som etter hvert havner i museenes magasiner, kjenne visse føringer fra diverse bygingsprosjekter. Her skal jeg ikke gå nærmere i sømmene på slike forhold, men det kan være på sin plass å understreke at jeg med dette ikke påstår at arkeologien, dens fagkunnskaper og lærdommen den kan gi om fortiden, bare er en sosial konstruksjon. All vitenskap er *påvirket* av det sosial, men det gir ingen grunn til å påstå at kunnskap er en *sosial konstruksjon* (Sayer 2000: 89-93). Det er stor forskjell på å være en del av det samfunnsmessige, og å være underkuet av sosiale strukturer (Latour 1999: 84, 2005). Selv om utgravningen på Hamneidet altså ikke kan løsrives fra et større samfunnsperspektiv; selv om det var mye på grunn av en politisk avgjørelse om å bygge ut veinettet, som førte til utgravning av lokaliteten overhode ble vurdert, så vil vi like fult kunne tilegne oss en adekvat forståelse av lokaliteten.

3.1.2 Situert kunnskap

La oss nå zoome inn på lokaliteten og arkeologens feltpraksis. Også i felt kan det sies å være visse relasjoner som kan kalles sosiale (Bateman 2005, Chadwick 2003: 100, Larsen m. fl. 1993). Vi har for eksempel feltassistenter og feltledere, nybegynnere og andre med ekspertise og tyngre erfaring innenfor forskjellige områder, blant annet for digital innmåling, fotografering, og noen vil kanskje ha mer kunnskap om hvordan man kan tilnærme seg bestemte strukturer, andre igjen kan være eksperter på brente bein. Men det er ikke det vi skal fokusere på her. Med den postprosessuelle arkeologien kom det en økende bevisstgjøring over at feltarbeidet også er teoriladet. Dokumentasjon og utgravningsmetoder er hele tiden sammenfiltret med arkeologens tolkninger; "[d]ata description and interpretation cannot be radically separated in practice" (Hodder 1999: 102, se også Chadwick 2003, Jones 2002a, Lucas 2001b). Innføringen av denne subjektiviteten var i sin tid en del av reaksjonene mot nyarkeologiens positivistiske holdninger (Wylie 2002: 154-167), hvor utgravningen mer eller mindre ble ansett som en statisk prosess der man foretok objektive innmålinger og innsamlinger av data.

Problematikken mellom *forskningsobjektet* og forskeren, *subjektet*, har blitt behandlet på fremragende vis av Donna J. Haraway i boken "Simians, Cyborgs, and Women" (1991). Med begrepet "situert kunnskap" har hun, og andre, framført kritikk mot forestillingen om at vitenskapelig kunnskap er noe man kommer frem til uhildret av kontekst, og av forskeren. Kritikken går to veier. På den ene siden mot det Haraway kaller "svak objektivitet", da også de Alison Wylie betegner som "narrowly empiricist" (2002: 167). Disse gir inntrykk av å være i en posisjon der de ser alt og samtidig forblir usett – en manøver Haraway kaller for et slags "god-trick." I denne (illusoriske) posisjonen påvirkes man ikke av alle de faktorer som ligger i det å være "situert," og er følgelig i stand til å produsere objektiv kunnskap. Selv om en tar avstand fra slike holistiske tilbøyninger, betyr det ikke at man må stille seg i den andre enden – og dette poengteres av begge de to som er nevnt rett ovenfor (Haraway 1991: 191-194, Wylie 2002: 167). Kritikken går også mot det vi kan kalle en radikal relativisme – i utgangspunktet er faktisk Haraways diskusjon omkring situert kunnskap en motstand mot troen på at kunnskap ikke er annet enn en sosial konstruksjon. Også disse tyr til en form for "god-trick", de sier de er over alt samtidig som de er ingen steder.

Det kan, først som sist, understrekes at det ikke er noe galt i å være situert; aberet er ikke *at* man er situert, men heller *hvordan*. Arkeologer, som alle andre samfunnsvitere, vil i sitt virke

være affisert av ulike faktorer – uansett om man skal fremstille en tolkning av fortiden, i analytisk sammenheng, eller under utgravning – og det er viktig å være oppmerksom på hvordan det kan påvirke kunnskapsproduksjon. Selv om vitenskapen ikke er fullstendig nøytral og verdifri, kan vi fortsatt trakte etter å ”*simultaneously* [have] an account of radical historical contingency for all knowledge claims and knowing subjects, a critical practice for recognizing our own “semiotic technologies” for making meanings, *and* a no-nonsense commitment to faithful accounts of a “real” world (...)” (Haraway 1991: 187, uthevelse i originalen, se bl.a. også Harding 1986, Sayer 2000, Wylie 2002). For å trekke dette over i en arkeologisk sammenheng, hvor det gjøres forsøk på å fremstille livet i fortiden; problemet er ikke at presentasjon er sosialt påvirket – eller at forskerne er situerte – men heller om påvirkningen på noen måte fører til en misvisende fremstilling. Det er derfor viktig med en selvkritisk og refleksiv holdning til konteksten man arbeider innenfor. Som vi skal se gjelder ikke dette bare det sosiale aspektet, ei heller bare i forbindelse med fortolkningsarbeidet som foregår på kontoret.

3.1.3 Feltarbeid – situert av instrumentene, teknologien og teknikken

Ved å trekke diskusjon om situert kunnskap over til arkeologien, vil nok de fleste hovedsakelig få assosiasjoner til den delen av faget som utføres ”off-site”; hvordan fortiden fremstilles og hvordan tolkningene berøres av sin samfunnsmessige kontekst, blant annet av politikk, kjønn, rase, klasse osv. Antakelig vil de fleste ikke umiddelbart tenke på implikasjonene dette har på feltarbeidet. Det er kanskje så vanlig å forbinde forskerens situerte posisjon med kategorier sterkt forankret i menneskenes sosiale sfærer (som nettopp kjønn, politisk orientering, klasse, etnisitet, osv.), at den praktiske delen fort kan glemmes. Hvorvidt slike sfærer faktisk spiller noen særlig rolle for avgjørelser som tas i utgravningssammenheng, og for utførelsen av arbeidet, er selvfølgelig noe som kan diskuteres. Jeg tror det er nyttigere, i alle fall i denne omgang, om vi tar utgangspunkt i andre faktorer. Noen som innbyr til å illustrere det situerte feltarbeidet på en tydelig måte.

La oss se litt tilbake til teorikapittelet og Latours forslag til hvordan man kan definere *handling* (“handling skjer i et samspill mellom mennesker og ikke-mennesker”). En arkeologisk utgravning og dokumentering er følgelig ikke en enerådende menneskelig aktivitet, og bare det, like lite som det er en begivenhet utelukkende determinert av overliggende samfunnsstrukturer. Gravingen er et samarbeid mellom arkeologen,

arkeologens utstyr (spade, spiker, gravemaskiner, tau, totalstasjon, fotoapparat, osv.) og lokaliteten. Sett på denne måten fremstår feltpraksisen som situert også i forhold til arkeologens materielle kultur. Følgelig: å være situert av historie, det sosiale, metodologiske og det teoretiske innebærer også å være situert av instrumentene, teknologien og teknikken. Tenk bare på de mulighetene vi i dag, både i felt og ved etterarbeid, har i forhold til alternative vitenskaplige analyser, som man ikke hadde dersom vi går noen tiår tilbake i tid. Her tenker jeg da først og fremst på radiokarbondateringer og diverse kjemiske analyser, for eksempel av jordprøver og biologiske rester. I dag er det ikke uvanlig å fflateavdekke store områder, som man tidligere, dvs. før gravemaskinene ble introdusert som arkeologisk redskap, bare kunne drømme om. Hva har ikke datamaskinteknologien betydd for dokumentasjon (f. eks. GPS og totalstasjon) behandling, analyse og fremstillinger? Til slutt kan jeg nevne et så enkelt redskap som solden. Hvorvidt man bruker sold ved en utgravning kan påvirke det videre arbeidet ved analyser av gjenstandsfunn – jeg skal diskutere dette nærmere nedenfor. Med *teknikken* får vi med arkeologens praktiske ferdigheter; både i forhold til bruk av instrumentene, evnene til å vurdere ulike strategier og fremgangsmåter. Således understrekes at faget også består av en handverksdel, som ikke kan læres bare ved å lese, men gjennom praktisk erfaring (Lukas 2005: 78-79, 2001a, 2001b, Chadwick 2003: 99) – jeg skal snart komme nærmere inn på handverket arkeologi.

Feltarbeidet må anses å være situert i forhold til ulike faglige tradisjoner og tid. Utgravnings- og dokumentasjonsmetoder har, i tråd med resten av samfunnet, endret seg mye siden arkeologiens begynnelse. All denne utviklingen er illustrerende for teknologiens og vår egen materielle kulturs betydning for feltarbeidet – og for faget generelt. Å være situert av tradisjoner handler dog ikke bare om utstyret og det metodologiske. Det arkeologiske arbeidet vil i tillegg kjenne føringer som kan karakteriseres som mer teoretiske; blant annet hvilke metoder og utstyr som utnyttes, og hvordan de brukes. For å ta et eksempel, som ikke er så avhengig av utstyret, kan vi kort gå inn på hvordan arkeologer *ser* hva de graver (se også Bradley 1997, 2003). I sin utmerkede bok "Critical Approaches to Fieldwork" forteller Gavin Lucas om en arkeologisk undersøkelse av en utgravning fra 1908 (Lucas 2001a; 201-204). Det kommer frem av denne historien at de i den yngre utgravningen var i stand til å finne "a very clear" husvegg og gulv, som for nesten hundre år siden gikk arkeologen hus forbi – og det til tross for at de grov nettopp for å finne veggen. Dessuten hadde de også spadd seg for langt ned i forhold til gulvet. Dette belyser hvordan arkeologer, etter hvert som man blir klar over, og mer fortrolig med hvordan arkeologiske spor fremtrer, er bedre i stand til å

gjenkjenne dem. Når arkeologene i dag er i stand til å se ”a very clear wall”, men som ikke ble sett i 1908 så kan det henge sammen med hvilke forestillinger man har, hvilken kunnskap man allerede sitter inne med. Setter vi en rutinert arkeolog opp mot nybegynneren, vil vi trolig være vitne til noe lignende; det er noe som vil utvikles over tid, med erfaring. Som F. Audouze og J. Enloe så nådeløst skriver ”[n]ot all students are always good diggers (...)” (1997: 198). Dessuten er det heller ikke til å stikke under en stol at hva arkeologen ser kan påvirkes av naturens ”bakgrunnsstøy” (se Serres 1992), som for eksempel værforhold.

3.1.4 Utgravningsfeltet som artefakt

Retter vi søkelyset mot selve utgravningsfeltets omfang kan vi se nok et eksempel, som også kan være med på å belyse et av mine hovedpoeng her, nemlig at arenaen for kunnskapsproduksjon i arkeologien ikke kan begrenses til kontoret og laboratoriet. Eksempelet føyer seg fint inn i en forlengelse av forrige underkapittel. I tidligere forskning konsentrerte man seg i stor grad om å grave inni strukturer. Med unntak av møddinger ble det viet lite oppmerksomhet mot områder utenfor strukturene (se f. eks. Simonsen 1963, 1961). Etter hvert som interessen for romlig organisering økte, ble det rette et kritisk blikk mot denne fremgangsmåten (se f. eks. Helskog 1983, Kent 1987: 8-25, Robin 2003). Man ble klar over at lokalitetenes aktivitetsområder omfattet mer enn strukturene, så undersøkelsesområdet, dvs. utgravningsfeltene, dekker nå gjerne større områder. Denne utvidelsen gir gjerne større kildeomfang og vil formodentlig føre til et dokumentasjonsgrunnlag, som er mer representativt for hva arkeologer gjerne ønsker å studere – fortiden (Robin 2003, Kent 1987). Og er det noe arkeologiske, etnoarkeologiske, etnografiske og antropologiske undersøkelser har vist, så er det nettopp at bruk av rom blant jeger-samlere kan variere veldig (se f. eks. Binford 1978, Kent 1991, 1987, O’Connell 1987). Hvis vi kan konstatere at *hvor* på lokaliteten feltene åpnes vil påvirke videre tolkninger, så er strategier for utgravning av stor betydning for den kunnskapen vi kan få om lokaliteten. På Hamneidet er det åpnet et forholdsvis stort felt, spesielt med tanke på tiden de hadde til rådighet (3 uker) – noe som kommenteres i kapittel 3.2.1.

Figur 3.1: Hamneidetlokaliteten før gravingen har startet (Foto: Helskog 1990)

Nå, som det er sagt, kan jeg rette oppmerksomheten mot feltet som faktisk åpnes, graves ut og undersøkes arkeologisk. Heri ligger også spørsmålet om hvordan vi kan betrakte det arkeologiske kildematerialet, og dets forhold til fortiden. Men det er lar jeg ligge til senere, her skal vi prøve å konsentrere oss om arkeologens handverk. Andrew Jones er en av de som har poengtert at feltarbeidet tradisjonelt sett oppfattes som en objektiv vitenskapelig praksis, og at dokumentasjonsmaterialet behandles deretter; dvs. at det i stor grad anses som fakta (2002a). I dette observerer han en lineær prosess – fra utgravning til etterarbeid (bearbeiding og analyse av data) og til slutt publikasjon (feltrapporten) – hvor det først er en objektiv dokumentering (av lag, artefakter, osv.), så kommer etterarbeidet med presise kategoriseringer og analyser, mens rapporten blir en detaljert presentasjon og beskrivelse av felt- og etterarbeid. Inntoget av den teoretiske debatten, som blant annet agiterte at den vestlige vitenskapens forskere var påvirket av sin kulturelle og historiske kontekst, som vi var inne på ovenfor, har ikke hatt særlig påvirkning på utførelsen av, eller synet på, feltpraksisen (Chadwick 2003: 97-98).

Det finnes dog noen forsøk på å gjennomføre en eksplisitt forening av teori og praksis. Mest kjent er vel prosjektet ved Catalhöyük (Hodder 1999, www.catalhoyuk.com), men det finnes også flere (se f. eks. Berggren og Burström 2002). Med en refleksiv metodologi ønsker Hodder (1999: 80-104) å flette sammen dokumentasjon sammen tolkningsarbeid, som ellers ville foregått ”off-site”. Dette innebærer blant annet en konstant oppdatering av databaser av gjenstandsfunn og en pågående diskusjon om tolkninger mellom arkeologene, som en

integreert del av feltarbeidet. Det kan være nyttig for å legge til rette for selvrefleksjon i forhold til feltarbeidet, det kan dog pekes på noen svakheter. For det første er det veldig ressurskrevende, spesielt angående tid, og dermed praktisk vanskelig å gjennomføre. For det andre må man ha i tankene at tolkningene ikke nødvendigvis har de beste forutsetningene i feltsammenheng (Jones 2002a: 77-78). Noe som kan føre til implikasjoner om disse tolkningene tilbakeføres direkte til utgravningen. Selv om metoden ikke utføres fullt ut (som i Catalhöyükprosjektet, hvor de også har enorme ressurser tilgjengelig) vil det være mulig å opprettholde en akseptabel form for refleksjon over sitt arbeid. I de tilfeller hvor utgravningsprosjekt går over flere sesonger, vil det være mulig med en grundig gjennomgang av dokumentasjonsmaterialet, som trolig vil gi større ballast for neste sesong. Et annet aspekt, som jeg ikke kommer nærmere inn på her, er en økende refleksjon over hvilken rolle det arkeologiske feltarbeidet spiller for lokalmiljøet (se f. eks. Sandlin og Bey III 2006), men dette er nå en trend innfor faget som helhet.

Vi kan bringe videre lærdommen fra kapitlene ovenfor. For det er vel ikke så enkelt at arkeologene bare pirker i jorda for å avdekke sannheten om lokalitetens historie, og videre forsøker å dokumentere dette best mulig. Å grave, snitte en grav for eksempel, eller bare det å avdekke lag etter lag, er ikke en rent mekanisk prosess (ikke til å forveksle med mekanisk graving), frigjort fra sin omverden, som penetrer inn til lokalitetens arkeologiske sanne virkelighet. Ved å si at feltarbeidet er en konfrontasjon, og ikke bare en observasjon, har Lucas (2001a: 15-17) pekt på noe viktig. Men hvordan skal vi så forstå dette sammenstøtet mellom arkeologene og lokaliteten? Når arkeologene kom til Hamneidet for å starte utgravningen var det ingen spor på overflaten, som kunne indikere strukturer eller lignende; selv om det fra før av var registrerte tufter der (Helskog 1990). Kan vi søke tilbake til forhåndseksisterende kulturelle tradisjoner, sosiale strukturer eller ideer i arkeologenes sinn, situerte eller frie, for å forstå utførelsen av utgravningen; strategiene angående åpning av felt (hvor og størrelse), gravemetode, dokumentering og annet? Og ikke minst: er det determinerende for kunnskapen vi kan få om lokaliteten? I så fall vil det bryte med hva jeg har sagt så langt. Det forutsettes nemlig da implisitt en a priori (abstrakt) form, som former en statisk substans (se kapittel 2). Her skal jeg ikke påstå at de ikke hadde noen ideer eller formeninger om hvordan utgravningen kunne gjennomføres, eller at disse i større eller mindre grad ikke påvirket utførelsen. Disse formeningene og avgjørelsen for hvor feltet skulle åpnes, vil naturligvis ha blitt modifisert av informasjon de fikk gjennom flere prøvestikk. Bekkefaret som renner rett vest for utgravningsfeltet (Helskog 1990) vil være en del av landskapets

naturlige avgrensninger. I neste avsnitt hvor fokuset er satt på handverket, så er det selve aktiviteten, utgravingen av lokaliteten, som er vesentlig.

Figur 3.2: Utgravningsartefaktet; det åpnete feltet (Helskog 1990)

Vi har nettopp fremhevet feltarbeidet som et handverk; en aktivt skapende aktivitet, og ikke bare en passiv demaskering. Her kan vi da følge Lucas når han ser på utgravingen som ”a material event, an artefact (...) – as something we create” (2001b: 42). Med dette går vi ikke tilbake på hva som er nevnt i avsnittet over, vi trenger fortsatt ikke akseptere den tradisjonelle oppfattelsen av det å lage et artefakt; at mennesket, som aktiv aktør, tilvirker eller bygger ting av passive, statiske, materialer. For å få utsagnet om at ”utgravingen er en artefakt” til å harmonere med de forhold jeg har sett på så langt, så kan vi hente lærdom fra Tim Ingold (2000: 339-361) og hans begrep om ”skill.” Et av hans momenter er allerede nevnt; det er handverket som kreerer utgravningsfeltet, ikke ideen i forkant (2000: 353-354). Videre følger et punkt, som er godt samstemt med en latouriansk definisjon av handling; ”skill” tilhører hele det relasjonelle systemet som omfatter arkeologen, arkeologens utstyr og lokaliteten – og ikke til en av disse alene. Til sist kommer et kontrapunkt mot graving som en mekanisk prosess; arkeologen vil hele tiden justere gravingen ”in response to an ongoing perceptual monitoring of the emergent task” (Ingold 2000: 353). Det trenger ikke bare gjelde i småskala; arkeologen som justerer seg i forhold til profilbenken eller ildstedet; man kan også justere utgravningsstrategien for et større område; dersom det viser seg at noen områder er av liten arkeologisk betydning, vil det være mulig å konsentrere ressursene (arkeologisk feltarbeid handler jo mye om prioritering) mot de områdene som er mest interessante. Dette kan gjerne

kalles for en form for refleksivitet, men man trenger ikke hengi seg til såkalt ”refleksiv arkeologi” for å justere gravingen i forhold til lokaliteten.

3.2 DOKUMENTASJON

Ovenfor har jeg allerede sagt mye som også kunne vært satt i direkte sammenheng med dokumentasjon. Det utgjør en helt sentral del av den arkeologiske utgravningen, og det er en aktivitet som aktiverer et nettverk av relasjoner mellom mennesker og ikke-mennesker. I stedet for å skrive et avsnitt om ”situert dokumentering” og ”dokumentasjon som artefakt”, så har jeg tiltro til at leseren er i stand til å se relevansen også i en slik sammenheng. Denne delen av kapittelet vil derfor bli noe kortere. Her skal jeg gjøre et utvalg og gå nærmere inn på noen få elementer av dokumenteringen av lokaliteten. Først skal jeg kort ta for meg dokumentering av funnmateriale og innmålinger, for så å gå over til å se på tegninger og fotografier. Til slutt skal jeg si noe om hva som ikke blir dokumentert.

Det er et begrenset materiale å forholde seg til ved en utgravning av en steinalderlokalitet. I tillegg til den stratigrafiske oppbygningen og strukturer, er det hovedsakelig steinartefakter og enkelte økofakter, som er grunnlaget for forståelsen av lokaliteten. På Hamneidet er det også samlet noen prøver av rød oker og trekull (ikke datert). Med dokumentasjon strebes det gjerne etter å gi en mest mulig objektiv beskrivelse av lokaliteten, slik den fremtrer for oss under gravingen. Ovenfor har jeg vist at det arkeologiske materialet ikke er en statisk entitet, og at utgravningen ikke er en passiv avdekkende aktivitet, som gir seg selv. Vi kan heller betrakte det som en skapende prosess, hvor arkeologen er del av et nettverk som på mange måter knytter sammen det teoretiske og metodiske. Dette får selvfølgelig følger for hvordan vi oppfatter dokumentasjonen. Det er ikke en nøytral nedtegning av objektive observasjoner; vi dokumenterer interessante fenomen ved lokaliteten slik den komponeres av det arkeologiske arbeidet. Samtidig har det blitt belyst at feltarbeidet forutsetter visse relasjoner mellom arkeologen, instrumentene, teknologien og teknikken, og ikke minst lokaliteten.

3.2.1 Innmåling og innsamling – fra lokalitet til funnpose

På nedre halvdel av bildet (figur 3.3) mot høyre står *teodolitten*, apparatet som (også sammen med måleband og tommestokker) brukes for å transformere lokaliteten over til en ”Euclidean

world where all phenomena can be registered by a collection of coordinates” (Latour 1999: 43). Måleinstrumentene (tommestokker, teodolitt, totalstasjon) er med på å transformere det romlige aspektet ved lokaliteten, og interessante fenomen ved den, som for eksempel profiler og artefakter, over til å bli tall på papir ved bruk av totalstasjonen lagres koordinatdata digitalt). Det er ved å organisere dokumentasjonen i en todimensjonal verden og sette den inn i et koordinatsystem, at det er mulig å orientere seg blant tegninger, bilder og artefaktdata. Stort sett alt, om ikke alt, som dokumenteres vil få sin plass i dette koordinatsystemet. Slik videreføres romlige mål av fenomen, og de romlige plasseringene av disse i forhold til hverandre. Selvfølgelig må man ta høyde for en viss feilmargin ved innmålingene, og nøyaktighetsgraden for innmåling av artefakter legger til rette for hvilke muligheter man har i sammenheng med distribusjonsanalyser – noe jeg skal komme tilbake til i kapittel 4.

Figur 3.3: Teodolitten fra utgravningen av Kartholla.² (foto: Gøran Stensrud).

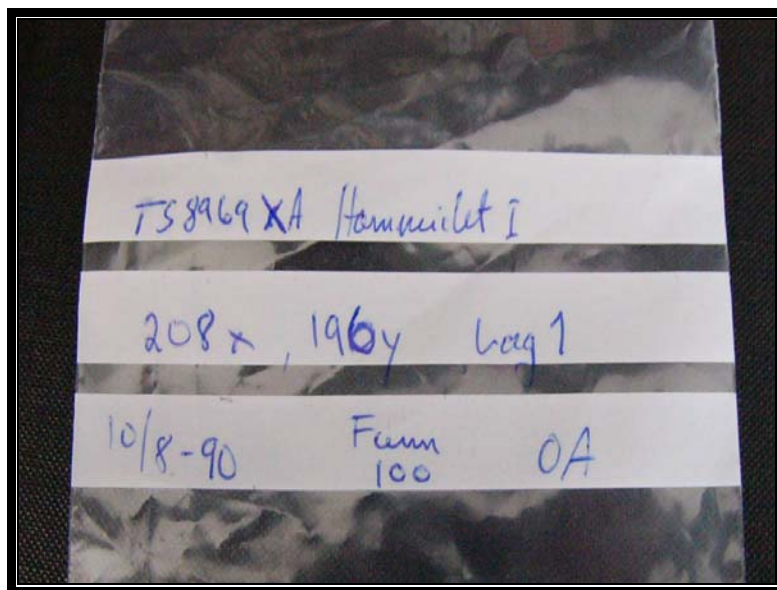
For Hamneidetprosjektet var det, før feltarbeidet tok til, lagt opp en tidsramme på 3 uker. Ressursene, spesielt med tanke på det tidsmessige og arbeidskraft, legger visse føringer for gravnings- og dokumentasjonsstrategi. Her må det også vurderes opp imot hvilke spørsmål man trakter etter å få svar på. Ser vi på kombinasjon av dokumentasjonsnøyaktighet for funn og størrelse på utgravningsområdet, henger det sammen med ressursgrunlaget. Hvis de

² Bildet er hentet fra utgravningen av Kartholla (Nymo 2006), også det på Hamneidet. Årsaken til at det ikke er et bilde fra Hamneidetlokaliteten, som jeg jo forholder meg til, er ganske enkelt at jeg ikke har noe bilde hvor teodolitten er synlig. I bakgrunnen på bildet kan man skimte veien, som ble bygget etter Hamneidetutgravningen i 1990, og den lokaliteten ligger et par drøye kilometer til høyre for der billedkanten, langs veien.

hadde valgt å legge seg på en linje med eksakt innmåling av alle artefakter, ville de ikke vært i nærheten av å kunne undersøke like store områder.

Innsamlingsnøyaktigheten for artefaktfunn ble gjort i ruter på 1 x 1 meter, bortsett fra redskapsfunn, som er målt inn med eksakte koordinater. I utgravningssammenheng vil det ikke, under all sanden og jorden, alltid være like lett å gjenkjenne trekk, som retusj og slitespor. Dermed er det en noen redskaper som er målt inn som avslag, dvs. i en rute på 1m². Solden, som jeg har nevnt tidligere, kommer her inn i bildet igjen, i forbindelse med innsamlingsmetodene. Det ble ikke brukt sold på Hamneidet. En må derfor regne med at en god del av de mindre steinfragmentene og avslagene ikke har kommet med til arkivet på Tromsø Museum. Fortsatt er det en del smått (noen arkeologer kan være veldig møysommelige av seg), men jeg skal senere komme inn på hvilke implikasjoner dette vil ha i forhold til etterarbeidets analyser.

Artefaktdistribusjonen fra Hamneidet er altså stort sett transformert slike at vi kan telle antall i hver rute på 1m². Når en gjenstand (eller flere) oppdages puttes den i en pose, som videre merkes med en del informasjon. På posen skrives koordinatene til ruten den er funnet i, f. eks. 208x, 196y, slik at det senere er mulig å lokalisere dens posisjon på tegninger og bilder som viser en oversikt over utgravningsområdet. Den blir også merket med tegn for hvilket lag den tilhører, hvem som har registrert den og datoen den funnet. For å kunne vite hvilken lokalitet artefaktene kommer fra får alle posene det samme TS-nummeret. Feltarbeidet fører altså til en fascinerende transformasjon av lokaliteten. Hvis vi ser for oss gjenstandsfunn fra en enkelt kvadratmeterrute, vil de på sommeren i 1990 ha vært omdekket av gress, torv, sand, skit, jord og stein, mens etter utgravningen, 3 uker seinere, er samlet i flere poser som alle har blitt merket med informasjon, som vi nettopp har sett på. Ved å sette sammen informasjonen på posene og tegninger av feltet med et nedfelt koordinatsystem, vil de samme artefaktene fremstå som et tall i en bestemt kvadratmeterrute. Selvfølgelig vil det være mulig, og det er også ofte nødvendig, å fremstille den sammen ruten i flere utgaver, f. eks. antall artefakter for hvert lag, eller hvor mye mange avslag av hver råstofftype.

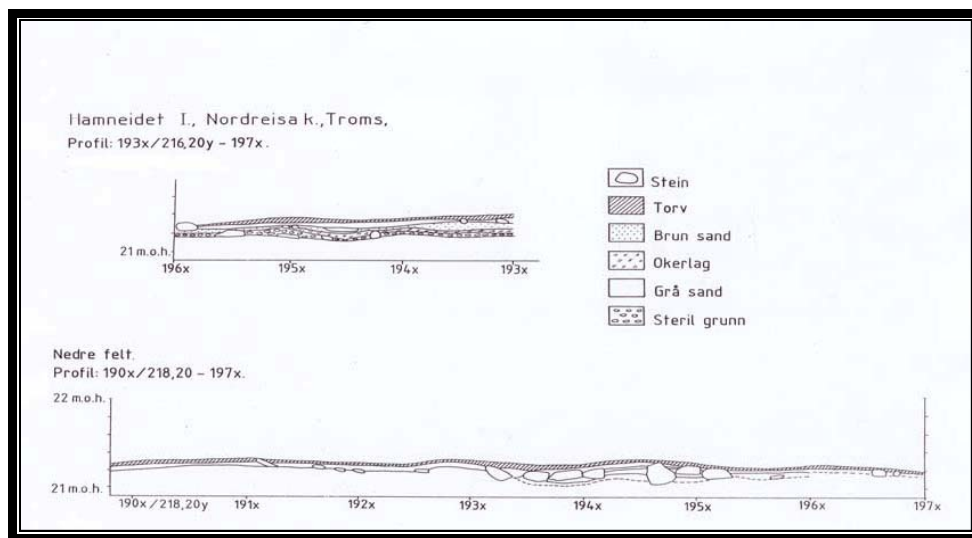
Figur 3.4: Funnpose

3.2.2 Foto og tegning – lag for lag ”som perler på snor”

Tegninger, kart og bilder utgjør en viktig del av feltrapporten, og fungerer på mange måter, sammen med notater, som kontekst for koordinatene til gjenstandsfunn. Den betydelige rollen de spiller kan sees i sammenheng med at de er tillagt stor objektivitetsverdi. Jonathan Bateman har poengtert at bildene ”underpins our notion of the objectivity of the recording process” (2005: 192, se også Shanks 1997). Forståelsen av bildet som et sterkt medium i forbindelse med dokumentering, går helt tilbake til begynnelsen av fotografiets historie. Det kommer blant annet til uttrykk i sitatet Frederick Bohrer har hentet fra August Salzmann (1856): ”Photographes are more than tales, they are facts endowed with a convincing brute force” (2005: 181). Herunder ligger en oppfatning om at bildet forteller mer, og at det er mer pålitelig som dokumentasjon, enn ord. Menneskets subjektive vurderinger og beskrivelser når ikke opp mot det objektive bildets troverdighet. Denne objektivitetsstatusen, og samtidige retoriske kraften, henger mye sammen med at fotografier i stor grad oppfattes som et vindu til det de avbilder (”realiteten”), og på grunn av synets privilegerte posisjon i forhold til å vurdere sannheter (Molyneaux 1997: 3-4, Shanks 1997: 74-83, se også Witmore 2006). Her er det mange interessante momenter å ta for seg, men jeg skal forsøke å begrense meg litt, og sette fokus på et par områder som er særlig relevant for denne avhandlingen.

Gjennom bildene blir man først og fremst kjent med profiler, plan, strukturer og noen ganger spesielle funn. Her skal jeg først og fremst konsentrere meg om planet og profilen. Det er ikke

uvanelig å dokumentere disse både ved hjelp av fotografier og tegninger. Hva vi tegner og tar bilder av, og måten det gjøres på, henger sammen med, som jeg var inne på i avsnittet om ”situert feltarbeid”, hvordan arkeologer ser og forstår de arkeologiske sporene (Bradley 1997, Holtorf 2000). Ved tegninger av plan og profil har arkeologen mulighet til å isolere ut det som betraktes som nødvendig. Sett i forhold til bildet gir tegningen en nedstrippet fremstillingen av planet og profilen, det som anses som viktig for å forstå lokaliteten er fremhevet. Selv om det ofte kan være vanskelig å se klare lagskiller i profilen; menneskets øye er heller ikke i stand til å fange alle de små nyansene (Hodder 1999: 110), så fremstår det som klare skiller på tegningen.

Figur 3.5: Profiltegning (Helskog 1990)

Som tegningen ovenfor viser, er det skillet mellom de forskjellige lagene og de største steinene som gjengis – og ved hjelp av tommestokk og millimeterpapir er det mulig å holde et ganske høyt presisjonsnivå. På tegningen ser vi skarpe stratigrafiske skiller mellom forskjellige lag. Disse lagene blir igjen knyttet til ulike bruksfaser og vil prege oppsettet i en rapport (se f. eks. Damm m. fl. 1993a, 1993b). I gjennomgangen av de utgravde områdene vises det ikke bare til *lag 1*, *lag 2*, osv., men selve fremstillingens struktur påvirkes av laginndelingen. Hvert lag blir nesten som overskrifter for beskrivelsene av feltet. Plantegninger og -foto, som gjerne representerer planet av hvert lag, er med på å ytterligere underbygge denne strukturen.

Den sekvensielle fremstillingsmåten er godt forankret i den narrative måten å foretelle historie på, selv om det kanskje ligger mer i en narrativ fortelling enn bare en gjengivelse av sekvenser (Pluciennik 1999, se også White 2003a, 2003b). Selv om den narrative strukturen

utvilsomt spiller en viktig rolle, så ønsker jeg her å fremheve sammenhengen dette har med den kronologiske tidsforståelse, hvor tiden er et ensartet lineært fenomen (Lucas 2005: 9). I arkeologien er det en gjennomgående tendens til at vi stykker opp og sorterer det arkeologiske materialet i henhold til en en-lineær rekkefølge av sekvenser – ”som perler på en snor” (for å si det med Ingold (1993: 157)). Herunder fremtrer et bilde hvor det er klare grenser mellom tidsfasene, og det er liten grad av overlapping. På tegningene av plan og særlig profil vises de distinkte lagene, som igjen tas for å representere distinkte bruksfaser. Den stratigrafiske inndelingen er en fundamental del i arkeologiens forståelse av fortidige lokaliteter. Med den klare distinksjon mellom lagene står man i fare for å fremstille en flerfaset lokalitet, som en serie med sekvenser, som hver har sin start, midtparti og slutt. Dette gjelder selv med bruk av Harrismatrise, som åpner for komplekse forståelser av lagdelingene, men som fortsatt bygger opp om den sekvensielle forståelsen med faseinndelinger (Lucas 2001: 179, 2005: 38-39). Kanskje kan tegningenes og fotografiens objektivitetsverdi være noe som er med på å forsterke denne faseinndelingen. Man kan vel også stille spørsmål om i hvor stor grad kronologiens suverene posisjon og den tradisjonelle inndelingen av faser, er en konstituerende faktor for hvordan lokaliteten dokumenteres.

I neste kapittel skal vi se litt på problematikken som ligger i å isolere lagene, og å behandle dem hver for seg i forbindelse med distribusjonsanalyser, og senere, i kapittel 5, skal jeg ta opp noe av dette og knytte det mer eksplisitt til begrepet tid. Da skal vi se at det ikke er rent uproblematisk å bare forholde seg til tid som sekvenser langs en linje, men at andre konsepter vil være med på å nyansere vår forståelse av det som er dokumentert så langt i dette kapitlet. Nå skal imidlertid gå videre og se på noe som *ikke* blir dokumentert.

3.2.3 Ikke alt dokumenteres

Et aspekt verdt å legge merke til ved bilder og tegninger av profiler og av stratigrafiske plan (og som vel i overveiende grad gjelder mye av dokumentasjon generelt), er alt som er valgt bort fra bildets rammer. Som vi kan velge å tegne bare de tingene vi anser som viktige, kan vi også isolere det en ønsker å ta bilde av. Ofte er de eneste spor som kan minne om arkeologens virksomhet er målestaven og kanskje snorer som markerer koordinatsystemet (og fotografens egen skygge om man er uheldig). Selvsagt er det en del praktiske grunner for dette, men det kan også ses på som et forsøk på å vise en arkeologisk realitet (Bateman 2005: 194). Tidligere i dette kapitlet har vi sett på handverkt som ligger i feltpraksisen; dette faller i stor grad

utenfor rapporten. Fraværet av fortelleren og prosessen, som er med på å skape det som dokumenteres, fører til et ytterligere forsterket inntrykk av objektivitet. Dokumentasjonen kan i så måte bli oppfattet som viktigere enn utgravningen. Man kan kanskje stille spørsmål om ikke måten det graves på, henger en del sammen med hvordan man dokumenterer. I dokumentasjonsmaterialet ser vi dog en tendens til at prosessene som har frembrakt det som tegnes, avbildes og innmåles blir underspilt, og nesten mistes helt.

Jeg har så langt i avhandlingen argumentert for at den arkeologiske utgravningen er en aktiv form for oppdagelse, og ikke en nøytral avdekking som gir seg selv. Tilbøyeligheter til å underspille utgravningens rolle i utviklingen av arkeologisk kunnskap kan henge sammen med at den i stor grad er usynlig etter at den er utført. Avslutningsvis for denne delen kan vi se på en observasjon Ingold gjør når han diskuterer tilvirkning av et artefakt: “the more that the objects are removed from the context of life-activity in which they are produced and used – the more they appear as static objects of disinterested contemplations (as in museums and galleries) – the more, too, the process disappears or is hidden behind the product, the finished object.” (2000: 346). Dette kan være illustrerende også for utgravningen og arkeologifaget. Analyser og tolkninger av fortiden baserer seg på dokumentasjon som viser det arkeologiske materialet, f. eks. profilen, men ikke prosessen som skapte den. Bokstavelig talt så er det også en romlig distanse fra utgravningen til kontoret, Tromsø museum i dette tilfellet, hvor analyse og syntese utarbeides.

3.2.4 Utgravning ≠ ødeleggelse

I innledningen satte jeg spørsmålstegn ved oppfatningen av arkeologisk feltarbeid som en ødeleggende praksis og at utgravningen fører til at kulturminnet er ”ødelagt for all ettertid.” Nå som vi har gått i sømmene på noen viktige momenter ved utgravningen og dokumentasjon, kan jeg ta et kjapt tilbakeblikk og spørre om Hamneidetlokaliteten, etter utgravningen, er ødelagt for all ettertid. I og med at vi nettopp har gjennomgått hvordan lokaliteten transformeres, burde det være klart at å fremstille utgravningen som ødeleggelse ikke fanger opp arkeologiarbeidets karakteristika. Etter hva jeg har kommet frem til så langt, klinger det bedre å se på feltarbeidet på Hamneidet som forflytning (”displacement”). Men, som jeg også allerede har kort kommentert, er det ikke alt som kan forflyttes, og i transformasjonsprosessen er noe som ikke kommer med. I neste kapittel skal jeg komme nærmere inn på dette med transformasjoner, for øyeblikket vil det være tilstrekkelig å konstatere at

dokumentasjonsmaterialet bærer med seg noen av egenskapene til det som dokumenteres. For eksempel så vil funnposene ikke bare ta med seg funn, men også deres posisjon i lokaliteten, som også videreføres ved hjelp av tegningene, bildene og notatene.

Her skal det dog ikke underslåes at utgravningen på Hamneidet var en unik hendelse, som det er ved alle utgravninger. Den kan ikke gjenkalles, gjøres igjen, og det er vel nettopp derfor utgravningen har fått rykte på seg for å være en ”ødeleggende aktivitet.” Det kan kanskje se ut som om dokumentasjonen bare representerer den ødelagte lokaliteten, som en kopi av originalen, men det er blant annet dette som jeg vil utfordre med å fremme en forståelse av utgravning som forflytning (se også Lucas 2001b: 42-45). Oppfatning av en at det er en original arkeologisk lokalitet forutfor utgravning, ligger nært til oppfatningen av at det arkeologiske materiale er statisk, en lukket enhet. Men, som jeg utrettelig har gjentatt, utgravningen er ikke bare en nøytral nedtegnelse av observasjoner. Det arkeologiske materialet vil fortsatt være aktivt, åpent om man vil; det vil være en del av, og kunne modifisere, arkeologenes feltarbeid (jfr. kapittel 2). Utgravningen er en aktiv skapende prosess og den er unik, men ikke bare fordi den ikke er ugjenkallelig. Arkeologenes aktivitet tilføyer lokaliteten noe – litt mer historie – utgravningen er således en unik del av lokalitetens historie. I kapittel 5 vil vi dreie innom nettopp dette. Men for å returnere tilbake til spørsmålet jeg stilte; om Hamneidelokaliteten er ødelagt for all ettertid. Hvis jeg skal komme med et konkret svar, så må det, ikke overraskende, bli et aldri så lite rungende *nei*. En gjennomgang av dokumentasjonsmaterialet som er arkivert på Tromsø museum vil kunne gi kunnskap om lokaliteten – selv nå, 17 år etter – som ikke ville vært mulig å tilegne seg uten en utgravning. Transformasjonen av lokaliteten, som kulturminne i landskapet til dokumentasjonsmateriale i arkivet, karakteriseres klart bedre med *forflytning*, enn med ødeleggelse. Selvfølgelig er det ikke en smertefri prosess uten implikasjoner, noe som burde komme klart frem i hva jeg har skrevet så langt. Nå er det dog på høy tid at vi følger etter lokaliteten og forflytter oss fra Hamneidet og utgravningen, og over til Tromsø, hvor vi skal ta for oss noe av arkeologien ”off-site.”

ARKEOLOGI ”OFF-SITE”: TRANSFORMASJONENE FORTSETTER – FRAGMENTERING, ISOLERING OG SAMMENBINDING

Nå som utgravningen er avsluttet og lokaliteten er dokumentert – transformert fra lokalitet til dokumentasjonsmateriale – kan vi konsentrere oss om den delen som kalles etterarbeid. Normalt er dette delen hvor det innsamlede datamaterialet og dokumentasjon bearbeides, kategoriseres og analyseres. Gjenstandsfunn undersøkes, analyseres og katalogiseres, eventuelle samlinger sendes til forskjellige laboratorier. Fotografier, tegninger og notater bearbeides og systemiseres, slik at de blant annet gir en oversikt over strukturer eller andre fenomener, som ikke kan tas med fysisk fra utgravningen; og for å gi kontekst til gjenstandsfunn og samlinger. Omfanget av og innsatsen som legges ned i etterarbeidet, spesielt med hensyn til analyser av materialet, kan variere fra prosjekt til prosjekt. I arbeidet ”off-site” vil transformasjonen av det som tidligere var en arkeologisk lokalitet fortsette. Mot slutten av dette kapitlet skal vi summere opp og se nærmere på denne rekken med transformasjoner.

Arkeologien ”on-site,” utgravningen og dokumentasjonen er avgjørende for det videre arbeidet med materialet ”off-site.” Først og fremst er det jo nødvendig med en utgravning; slik at lokaliteten transformerer til et format som gjør det mulig å få en oversikt, for å gjennomføre analyser, både kvantitative og kvalitative. Arbeidet i felt vil også påvirke hvilke spørsmål angående fortiden som kan besvares, og videre hvilke analyser som er mulig og fornuftig å gjennomføre. Som jeg var inne på i innledningen av oppgaven, er det ikke selve tolkningen av lokaliteten som er i hovedfokus, Så dette kapittel, som også forrige kapittel, handle mer *om* katalogisering og analyser, i stede for å være en presentasjon og tolkning av det som er katalogisert og analysert. Og som gjennomgangen av utgravningen og dokumentasjon ofte gikk over i hverandre, selv om de var delt inn i to underkapittel, vil også gjennomgangen av katalogisering og analyse gjøre det. På sett og vis vil innholdet i denne delen reflektere noen selvkritiske bemerkninger til arbeidet jeg startet med, uten at jeg vil presisere det særlig eksplisitt.

4.1 KATALOGISERING

Jeg har som sagt katalogisert materialet på egenhånd, hovedsakelig med et utgangspunkt om å anvende data i tradisjonelle kvantitative intra-siteanalyser, som tar sikte på å studere den romlige spredningen av hele artefaktsamlingen. Det finnes flere måter å katalogisere et materiale på, hvordan man gjør det vil blant annet avhenge av hvilke analyser som skal utføres. Siden det her er snakk om kvantitative analyser, så har det ikke vært en kvalitativ katalogisering. I min katalog er det dog kategorier for typebestemmelse, råstoff, størrelse, dens plassering i koordinatsystemet og en kolonne for diverse merknader (f. eks. om det er cortex). Å bestemme hvordan en gjenstand skal betegnes i hver av disse kategoriene er, som vi skal se, ikke alltid like lett. Analyser man gjør baserer seg på de data som er i katalogen, og jeg skal starte dette kapitlet med å se nærmere på hvordan artefaktmaterialet transformeres videre til å bli data; de blir stort sett til tallsymboler.

4.1.1 Klassifisering og fragmentering – fra stein til tall

Med katalogen har altså gjenstandsmaterialet fortsatt sin transformasjon. Fra å være faste solide, om enn så små, artefakter, som fyller 5-6 esker i magasinet på Tromsø museum, så er de nå stort sett tallsymboler på noen papirer, som lett får plass i enhver dokumentmappe. Eller bedre: en digitalisert katalog, som tar enda mindre plass (bare noen få hundre kilobyte i excelformat) enn papirutgaven, kan gjøres tilgjengelig på nett for enhver som har tilgang på de rette fasilitetene. Digitaliseringen gjør ikke bare lokaliteten mer mobil og tilgjengelig, men det åpner også muligheter særlig for statistisk baserte analyser. I overføringen til katalogdata fragmenteres og sorteres artefaktets attributter inn i flere forskjellige kategorier. Etter at forskjellige egenskaper er fragmentert, leter man gjerne etter klare sammenhenger mellom de isolerte enhetene (Jones 2002a: 53-55). Tar vi en titt på bildet nedenfor (fig. 4.1), så er det avslag fra en av funnposene – det kan like gjerne være posen vi så i kapittel 3.2.1 – bare for å presentere deres romlige plassering er det nødvendig å transformere dem til et format som gjør at det mulig. Men det er også, ikke minst, viktig for å kunne analysere relasjonene mellom de forskjellige egenskapene (som f. eks. romlig fordeling i forhold til størrelse, eller hvilken som helt multivariabelanalyse).

Figur 4.1: Artefakter fra en funnpose.

Disse steinene vil etter katalogiseringen kunne se ut som oppsettet i tabell 4.a. I forbindelse med statistiske analyser vil de forskjellige råstofftypene erstattes med et tall (kvarts=1, svart chert=2, osv.). Det samme gjelder for de forskjellige artefakttypene. Koordinatene, lag, og størrelse er greit nok å føre inn; de to første variablene er allerede nedskrevet på posen, og det er lett å avgjøre hvilken størrelsesklasse gjenstandene tilhører. Råstoffbestemmelse kan i enkelte tilfeller by på noe større problemer, men det hører vel heller mer til unntaket en til regelen. Det er antakeligvis mest usikkerhet knyttet til klassifisering av artefakttype, selv med et fast klassifikasjonssystem for handen.

TS8969: Hamneide I			Størrelse i cm							
Nr.	Kategori	Råstoff	X	Y	Lag	<1	1-2.	2-3.	3-4.	4-5.
1	Avslag	Kvarts	194	205	2					1
2	Avslag	Kvarts	194	205	2			1		
3	Avslag	Kvarts	194	205	2	1				
4	Avslag	Helgelandsflint	194	205	2		1			
5	Avslag	Helgelandsflint	194	205	2	1				
6	Avslag	Svart chert	194	205	2		1			
7	Avslag	Svart chert	194	205	2				1	

Figur 4.2: Eksempel på katalogisering av artefaktene i figur 4.1

Fra Hamneidet er flere råstofftyper representert, og materialet fremstår som ganske heterogent. Det er forholdsvis store variasjoner innad i noen av råstofftypene. For eksempel

varierer den gråe cherten fra å være helt ren og finkornet, til å grense over mot å være noe grovere og mindre ren. I en del av gjenstandsmaterialet ser man slike grenseoverganger, hvor det også kommer frem at nyanser i fargen kan variere en god del. Så det virker forholdsvis tydelig at, selv om det er tilsynelatende varierende kvaliteter innad i bestemte råstofftyper, så kommer det fra samme kjerne, eller i hvert fall samme råstoffkilde. Bare innenfor et lite område av en bergart kan det forekomme betydelige lokale variasjoner. Det er viktig å ha dette i tankene når man skal sitte igjen med mange små avslag. Dermed vil det ligge en viss fare i å benytte seg av en ekstern referansesamling, spesielt siden det er snakk om såpass heterogent materiale. Hvis hver gjenstand skulle blitt klassifisert etter sammenligning med referansesamlingen ville man fort kunne ende opp med mange flere råstoffvarianter, enn det som faktisk er representert i materialet. Derfor har det ikke blitt benyttet en referansesamling, som er hentet utenfra, i forbindelse med denne katalogiseringen.

For redskap er lengste lengde, bredde og tykkelse målt inn, mens avsalgene er plassert i kategorier med en centimeters intervaller, dvs. 0-1 cm, 1-2 cm osv. (målingene er basert på lengste lengde). I motsetning til bestemmelse av artefakttype er det langt sikrere å fastslå størrelsen av gjenstanden. Det samme kan sies å gjelde koordinatene og hvilket lag de tilhører, som er allerede gitte mål fra utgravningen. Klassifiseringen av artefakttyper (f. eks. skrape eller kjerne) kan gjøres på flere måter, både med tanke på hvor mange kategorier man bruker – for eksempel om man bruker en benevnelse for alle avslag, eller deler de inni flere typer avslag – og hvordan disse kategoriene gjenkjennes i artefaktet. Her har gjenstandene blitt klassifisert ut ifra de morfologiske trekkene, og da med utgangspunkt i klassifikasjonssystemet utarbeidet av K. Helskog, Indrelid og Mikkelsen (1976). Dette systemet er utarbeidet i forhold til artefaktmateriale av flint, og det er ikke bestandig uproblematisk å overføre slike klassifikasjoner over til et materiale, som gjerne er av grovere bergartstyper – dessverre er de fleste klassifikasjonssystemer basert på flintstudier (se imidlertid Lindgren 2004). Nå er noe av cherten veldig finkornet, men jevnt over er det et heterogent materiale fra Hamneidet. De forskjellige råstofftypene har ulike kvaliteter og vil derfor oppføre seg annerledes. Kvartsen, som det er ganske mye av på Hamneidet, er grovkornet og veldig hard, og vil spalte annerledes enn cherten; kvartsen spaltes gjerne også i flere biter for hvert slag, og vil dermed produsere mer avfall med likt antall slag.

4.1.2 Katalogen, et stillbilde?

Siden det i utgangspunktet var distribusjonsanalyser av de store massene som skulle undersøkes, er typekategoriene holdt forholdsvis enkle i denne katalogen, det er for eksempel ikke gjort noen forsøk på underklassifisering av avslag. Her kan det dog være på sin plass (siden avhandlingens problemstillinger endret seg underveis) å kommentere noen ord på typebestemmelsen. Som allerede nevnt ble gjenstanden bestemt ut ifra morfologiske trekk, da klassifiseres gjenstanden slik den er nå, når den holdes i handen og granske på museet. Alle de data den får i katalogen, baserer seg naturligvis på de egenskapene den har nå; katalogen blir nærmest et slags stillbilde av materialet. Det er selvsagt vanskelig å katalogisere på en annen måte, spesielt med tanke på at disse data skal tjene til statistiske analyser. Tradisjonelt sett er det nettopp det ferdige redskapet, dets form og antagelsen av hvilke type det er, som har blitt vektlagt (Skandfer 2005: 15), og prosessen som skapte redskapet kan fort blir glemt. Fokuset på det ferdige redskapet henger nok sammen med at den konseptuelle forståelsen av at teknologiens rolle har vært noe nedstrippet. Både i nyarkeologiens funksjonalisme, hvor teknologien blir sett på som ”need driven” for å tilpasse seg omgivelsene (Pfaffenberger 1992: 495-496). Og, på den andre siden, hos de som reduserer artefaktets mening til dets stil og de sosiale strukturene bak; her er verken den materielle kulturen eller teknologien en del av det sosiale (Boast 1997, Pfaffenberger 1992). Med en mer symmetrisk holdning, som jeg var inne på i kapittel 2, mellom mennesker og ikke-mennesker og hvor relasjonene dem imellom er viktige, legges det til rette for å forstå teknologi på en mer positiv måte. I så måte har chaîne opératoire blitt brukt som et nyttig verktøy (Barndon 2002a: 25-38, Dobres 2000, Jones 2002a: 89-92). Her behandles teknologien ikke som atskilt fra andre sosiale sfærer, som økonomi, kosmologi, symbolisme og funksjon. Videre aktiverer det, som vi også skal dreie litt innom i neste kapittel, relasjoner mellom forskjellige mennesker, redskaper, aktiviteter, og landskap.

Gjennom anvendelse av ”refitting,” eller sammenføyning, har det blitt lagt større vekt på det teknologiske aspektet, hvor det blant annet er sentralt å få frem menneskene. Ved å studere om det fremtrer ulike kvaliteter eller karakteristikk i steinmaterialet, som kan knyttes til ulike slagteknikker, har man identifisert forskjellige redskapstilvirkere. Da skilles det ofte mellom individer i forhold til om teknikken, ferdighetene, er god eller ikke fullt så god (ekspert, middelmådig, nybegynner) (se f. eks. Bentsen 2005, Bodu m. fl. 1987, Skar og Coulson 1986). For å dra oss elegant tilbake til katalogen, så er ingen tvil om at katalogiseringen påvirkes av arkeologens ferdigheter, spesielt ved mer kvalitative vurderinger.

Hvordan man betrakter artefaktene og hva man ser etter, må samtidig ses i sammenheng med hvilke retningslinjer man har for klassifisering (som f. eks. ut ifra morfologi) og hvilke analyser som planlegges å gjennomføres (Andrefsky 2004, Holtorf 2002). Både katalogisering og analysearbeidet vil, som jeg konstaterte om feltarbeidet, være situert av teknologien, instrumenter og teknikk. Utviklingen av mikrochipteknologien var sentral for at man kunne behandle store mengder data, nå for tiden er det mer nærliggende å tenke på utvikling av programvarer, som gir forksjellige muligheter. Det er klart det kreves en viss innsikt i hvordan slike analyseredskap kan brukes og hva det gjør med materialet. Når det gjelder bestemmelse av artefakttype så vil et trent øye vil ganske kjapt kunne identifisere flere trekk ved artefaktet og kunne gi gode beskrivelser, mens en nybegynner vil streve mer og kanskje ikke fange opp like mange signifikante egenskaper (og en hvilken som helst ikke-arkeolog vil kanskje kunne si at det er stein med skarpe kanter, men ikke mer).

For å kunne identifisere blant annet bruksspor, på redskap eller avslag, er det mulig å situere seg bedre ved hjelp av instrumenter; et mikroskop (og eventuelt noen kjemikalier for rensing av artefaktet) vil i et slikt tilfelle kunne avsløre spor, som ellers ikke vil bli sett (se f. eks. Keeley 1980). Følgelig vil det kunne føre til større antall identifiserte redskap og større variasjon blant dem (Rankama 2002). Det er ikke gjort noen mikroskopstudier av Hamneidetmateriale, så jeg skal ikke gå mye inn på det her, men det kan dog gis plass for noen ord, for det kan gi et potensial til å fortelle mer om steinartefaktene, enn hva tilfellet er med morfologisk klassifisering gjort ved det blotte øye. Det hjelper dog ikke bare å kunne se slitespor og brister; man må også vite hva disse kommer av. Grunntanken bak slike undersøkelser er at ulike aktiviteter (skraping, skjæring), på ulike materialer (skinn, tre, bein) gir ulike slitespor, og det kan også variere i forhold til bergarten til artefaktet. Men det er dessuten viktig å være klar over at en bestemt aktivitet på et bestemt materiale ikke gir diagnostiske spor (Jensen 2000: 209-212). Metoden blitt brukt for å belyse også andre fenomen, som blant annet retter seg mot det teknologiske aspektet (Hayden og Kamminga 1979), formasjonsprosesser (Donahue og Burroni 2004) og hefting av redskap (Rots og Vermeersch 2004, Pawlik 2004).

4.2 ANALYSE

4.2.1 Romlig mønster på Hamneidet?

Her skal gå over til å ta opp noen av trådene fra forrige kapittels gjennomgang av innsamling og innmåling. Vi skal knytte det til en intra-sitesammenheng med utgagnspunkt i spredningsanalyse. Bruk av forskjellige statistisk baserte analyser, for å vise artefaktdistribusjon og identifisere romlig mønstre, har en historie som går tilbake til 50-tallet, men det var først tiåret etter det for alvor gjorde inntog i arkeologien (se Blankholm 1991 for en oversikt). Man ønsket sterkere grunnlag for å kunne trekke slutninger, enn impresjonistiske vurderinger, og det var store forventninger til hva statistiske metoder kunne bidra med. Noe som blant annet kommer til uttrykk hos Robert Whallon: "it would seem desirable (...) to attempt to put judgment of the significance of spatial aggregation or concentration in a distribution and of similarity between distributions on a more objective, statistical basis" (1973: 266). Etter hvert, mot overgangen til 90-tallet, ble det gjort flere kritiske og innsiktsfulle tilbakeblikk, hvor det ble innsett at de romlige analysene ikke helt hadde nådd opp til forventningen og kunne gi alle svarene man hadde håpet. (se artiklene i Aldenderfer 1987, Ammerman 1992, se også Thomas 1978). Det ble oppfordret til en mer nøktern holdning og samme Whallon mente at statistiske metoder først burde anvendes etter grundige undersøkelser av sine data, som eventuelt viser at det er gunstig, og hvis metodene gir en nøyaktig representasjon av mønstrene man finner (1987: 135-136). Dessuten ble det poengtert at analysene ikke gav noen tolkninger, men er et viktig redskap for å fremstille ulike data, og sammenhengen mellom dem.

Spredningsanalysene brukes gjerne til å identifisere konsentrasjoner og mønstre i materiale, som ofte forklares som aktivitetssoner, bortkastningssoner eller deponeringssoner (Grøn 2000, se også Binford 1978). Vanligvis betraktes avslagene som sikrere indikatorer for å studere bruk av rom, enn redskapene. Da tas det gjerne utgangspunkt i at store avslag har større sannsynlighet for å ryddes eller kastes unna, mens små avslag blir liggende igjen der hvor tilhuggingen foregår (Enloe m. fl. 1994: 105-106, O'Connell 1987, Stevenson 1991: 270-276). Nøyaktig hvor store disse avslagene er vil nok variere. Blant annet avhenger det av hvordan aktivitetssområdet er ryddet. Har man bare brukt nevene vil det nok bli liggende igjen flere større biter, enn om man har brukt noen form for kost. Dersom steinhuggeren har sittet på en skinnfelle og tømt den for avslag vil det være stor sannsynlighet for å få med seg det aller meste, og det vil bli lite spor i det arkeologiske materialet som viser aktivitetssområdet

(Grøn 2000). Selv om et slikt mønster vil kunne vises best med mikroskopisk avfall, så vil det i enkelte tilfeller være mulig å se tendenser til størrelsessortering også i avfall av makrostørrelse (opp mot omkring 4 mm) (Healan 1995). I og med at det ikke ble brukt sold under utgravningen på Hamneidet, kan det nesten ikke antas annet enn at representativiteten i materialet ikke er godt nok for en slik undersøkelse. Samtidig vil grovheten i dokumentasjonsoppløsningen legg visse begrensninger for hva som kan leses av materialet. Her sitter vi bare igjen med antall avslag for hver kvadratmeter og kan følgelig ikke studere mønstre i distribusjon på en skala mindre enn 2 meter (se Rogers 1982: 257). Siden vi ikke kan vite hvordan distribusjon er innenfor hver enkelt rute, så er det ikke være mulig å si noe om mindre lokale spredningsmønstre eller hvilken form ansamlingene har, men det vil eventuelt kunnes vises noen generelle tendenser. Naturligvis er det viktig å ta for seg flere faktorer enn bare størrelse, dersom man vil utarbeide et godt nok grunnlag for tolkninger.

Undersøkelser av store mengder avslagsmateriale med utgangspunkt i størrelseskategorier er ganske så vanlig; antakeligvis mest fordi det lar seg kjapt gjennomføre og det krever liten kompetanse, men kanskje også noe på grunn av at det ikke kan gjøres noe særlig feil ved størrelsesmålingen, som dermed gir en fornemmelse av objektiv trygghet. Her må det dog poengteres at slike undersøkelser har sine klare begrensninger. For ikke lenge siden har William Andrefsky Jr. (2004) understreket at slike analyser av opphopninger alene ikke gir noe særlig til grunnlag for tolkninger. Han oppfordrer til en langt grundigere studie av hvert enkelt artefakt, som vil være mye mer ressurskrevende både med tanke på tid og penger, og ikke minst vil det kreve trening og ferdigheter. Steinmaterialet er tross alt den klart viktigste kilden vi har fra de aller fleste forhistoriske lokalitetene. Dessuten er de fleste slutninger og tolkninger av en lokalitet basert på arbeidet som foregår "off-site," så det må fremheves, uten at vi skal tilbake til en positivistisk modell, at dette arbeidet er betydningsfullt. Metodene (og da tenker jeg ikke bare på statistiske metoder, men også bl.a. naturvitenskaplige metoder) trenger ikke å betraktes som de penetrerer inn til samfunnets indre styrende organer, eller at de nødvendigvis belaster fortolkninger av fortiden med lovmessig gyldighet, men heller som et apparat for å kunne gi plausible fremstillinger av visse aspekter ved det arkeologiske materialet. Spesielt hvis det er som A. Jones føler; at det er "the rigorous application of precisely defined methodologies that lend scientific discourse its strength" (2002a: 21). Like viktig er det også å passe på så man ikke går i gamle feller; grunnlaget for sofistikerte tolkninger øker ikke nødvendigvis jo mer avansert og komplekse metodene er, utførelse og anvendelse krever som oftest teknisk innsikt og ferdigheter, også for å kunne vurdere hvilke

metoder som er fornuftige å bruke i de bestemte sammenhenger. Samtidig er det tilsvarende nødvendig med velutviklede teoretiske konsepter for å kunne tolke og binde sammen resultatene fra de ulike analysene. Slik at vi blant annet kan være i stand til skape et grunnlag der det er mulig å se relevante sammenhenger mellom analysene som er gjort i mikroskala, for eksempel slitesporanalyser, og det større bildet.

4.2.2 Aktiviteter og faser uten dybde

Vi skal fortsette her, under en ny overskrift, ved å kommentere nok en problematisk side ved distribusjonsanalysene. Dersom vi husker litt tilbake kommenterte jeg at katalogen, de data som analysene bygger på, nærmest er som et stillbilde. Distribusjonsanalysene er rettet mot å studere artefaktansamlinger som romlige fenomen. Fremstillingene blir, akkurat som katalogen, så og si som et stillbilde, det vil fremstå som noe statisk. Det er vel ikke noen hemmelighet at arkeologer har følt en sterk tiltrekning mot å undersøke det romlige aspektet, den romlige organiseringen. Dette sterke fokuset har antakeligvis medført en viss forsømmelse av å undersøke hvordan, for eksempel avfallsopphopningen, har blitt til og fått sin form (Lucas 2001a: 157-159). Her kommer vi altså tilbake til en tradisjonell oppfatning av det arkeologiske materialet som noe statisk, eller som en representasjon for noe. De forskjellige sonene blir stående og representere noe, for eksempel en eller annen form for aktivitet, som ville hatt meningsfull betydning i sin spesielle samfunnskontekst. Ofte forsøkes det å knytte de romlige fenomenene, som er identifiseres i analysene, til bestemte sosial sfærer. Men, som enkelte har poengtert (se f. eks. Brück 1999, Barndon 2004b), så er det ikke alltid en adekvat løsning å overføre distinkte vestlige klassifiseringer over på fortiden (det er vel en viss svakhet ved å bruke dem også for å betegne samtidens vestlige sosiale sfærer). De forskjellige sfærene, eller klassifiseringene (som bl.a. rituell, hjemlig, offentlig), vil gå over i hverandre.

Etter gjennomgangen så langt, så skjønner vi at det er en sterk tendens til fragmentering i arbeidet "off-site." Avslagsmaterialet sorteres inn i flere klassifiseringer, og ved å studere det nærmere kan vi få informasjon på veldig detaljnivå. Det vil også foretas flere typer analyser, som vil gi hvert sitt resultat. Men det er altså, som nettopp nevnt, viktig å se disse i sammenheng med hverandre. I forbindelse med intra-siteanalyser er det tradisjonelt sett vanlig å dele lokaliteten inn i flere analytiske enheter, som relateres til de ulike lagene, eller fasene. Som vi var inne på i kapittel 3.2.2 er det vanlig å dele lokaliteten i flere faser, og på

funnposene fra utgravningen vil det stå hvilket lag de forskjellige artefaktene tilhører. De fleste er selvfølgelig oppmerksom på at formasjonsprosesser fører til at artefakter vil bevege seg vertikalt, uten hensyn til stratigrafien (se f. eks. Schiffer 1983, Stevenson 1991: 272-273). At avslag fra samme kjerne kan ha en betydelig vertikal distanse fra hverandre kan blant annet vises ved refitting (Boaz 1998: 112-115). Nå er det formodentlig heller ikke så mange arkeologer, som faktisk er av den oppfatningen at senere bruk av en lokalitet ikke vil påvirke det arkeologiske materialet fra tidligere bruksfaser. I den tradisjonelle bruken av romlige intra-siteanalyser deles lokaliteten dog inn i faser og homogene enheter. Selvfølgelig henger dette også sammen med at analysene er av en slik art at man nødvendigvis må dele det opp i analytiske enheter. Her vil vi imidlertid støte på noen problematiske momenter.

For det første, som Lucas har poengtert, tenderer slike analyser mot å fokusere på en hendelse, en aktivitet, om gangen. Selv om det kan foregår flere aktiviteter samtidig, så skilles de ut og betraktes som om de har sin egen "space-time zone" (Lucas 2001a: 180), som om de er isolert fra hverandre. Det andre punktet er, som allerede er avslørt, faseinndelingen, som behandler lokalitetens bruksfaser som isolerte sekvenser, som løsrevet fra hverandre. Sporene fra en eldre fase er ikke et endt kapittel i lokalitetens historie, fossilisert og isolert fra senere aktivitet. Dersom den samme lokaliteten har flere bosetningsfaser, så er det vel ikke overraskende om materiale knyttet til tidligere faser, finnes i unormale kontekster. Man vil planere, ordne og tilrettelegge for sine egne strukturer og aktiviteter. Senere bruk vil altså påvirke spor fra tidligere tider. Det synes åpenbart. Mindre åpenbart har det vært at etterlevningene fra den eldre fasen kan modifisere senere bruk (se Lucas 2005: 40-43). Noen ganger kan en lokalitets organisering bare forstås ved å ta i betraktning at fysiske spor fra eldre faser vil prege, eller kanalisere, yngre faser.

Etterarbeidets fragmentering av det arkeologiske materialet skjer altså på flere plan. Min gjennomgang, med noen forholdsvis kritiske bemerkninger, er ikke en motstand mot denne praksisen som sådan. Den gir muligheter til å gjennomføre en hel del relevante analyser, som gjør at vi kan tilegne oss nyttig kunnskap. Det avgjørende poenget, og det er det vi må passe oss for, er at denne fragmenteringen og isoleringen av aktiviteter og faser kan ha en tendens til å krystallisere seg i publikasjoner, rapporter og andre fremstillinger. For eksempel når en lokalitet deles inn flere i homogene analytiske enheter og blir stående som *representant* for hver sin bestemte bruksfase, som hver har sin start, midtparti og slutt. Her er vi allerede godt plantet i problemene som ligger i å redusere vårt konsept om tid til å bare dreie seg om

kronologi, som en en-lineær serie med sekvenser. I neste kapittel skal vi se nærmere på nettopp dette, men først skal vi gå nærmere inn på konseptet med transformasjoner. Det underkapittelet vil ha en toveis funksjon, det vil forhåpentligvis hjelpe oss til å samle tankene om noe av det vi har gått gjennom så langt. Samtidig vil det være en god ballast å ta med seg inn i avslutning av denne avhandlingen.

4.3 TRANSFORMASJON – ”SYMPHONY OF DISPLACEMENT”

4.3.1 Fra kulturminne til dokumentasjon – fra Hamneidet til Tromsø museum

I forrige kapittel så vi at utgravningen ikke er en passiv prosess utført på et statisk materiale. Jeg har heller foreslått, som Lucas, at det er mulig å betrakte utgravningen som et artefakt, hvor det da heller kan betraktes som en konstruksjon, enn en nøytral observasjon. En skal dog ikke underslå betydningen av faget som oppdagelse, men det er en aktiv form for oppdagelse (Lukas 2001b: 42). Feltarbeidet, som frembringer oppdagelsene, er noe som inkorporerer og engasjerer langt mer enn arkeologen; nemlig blant annet utstyret, teknologien, teknikken og lokaliteten selv. Alt dette er aktivt med på å transformere lokaliteten gjennom en rekke stadier over til dokumentasjon, som bilder, notater, arkeologiske funn, osv.. Jeg kunne godt skrevet stort sett det samme om katalogisering og analyse i dette kapittelet, noe av det de samme tendensene er naturligvis til stede, men her har jeg vektlagt andre sentrale punkt. Fragmenteringen som fremtrer i arkeologien ”off-site” kan også trekkes til utgravningen. Dokumentasjonsmaterialet viser på mange måter en fragmentert lokalitet; profilene og planene som tas med i tegninger og fotografier er bare noen deler av det arkeologiske materialet, men de står inn for lokaliteten som helhet.

Ved å fremheve at utgravningen, dokumentasjonsarbeidet og etterarbeidet er situert av instrumentene, teknologien og teknikken, fremgår det at verken ”utgravnings-” og ”dokumentasjonssartefaktet” kan være konstruert solo av intensjonelle mennesker. Det samme gjelder etterarbeidet og presentasjonen av lokaliteten. Som jeg også var inne på i forrige kapittel, så er det ikke bare et resultat av overliggende strukturer. Vi kan illustrere det på en enkel måte med profiltegningen, som vi allerede har blitt kjent med. Selve profilen vil fremtre som et resultat av utgravningen, og når den er ferdigrenset og klar skal den fotograferes og tegnes. Den vil da modifisere tegneren, gjennom synet, som vil føre blyanten. Ved hjelp av millimeterpapir og tommestokker er det mulig å opprettholde et ganske høyt

presisjonsnivå på tegningen, som vil inneha nyttig informasjon om profilen, som beskrivelse av lagen og forholdet mellom dem, og dens plassering i koordinatsystemet. Her kommer vi tilbake til hva arkeologen anser som viktig å få nedtegnet og hvordan dette skal gjøres. Dessuten vil vi anvende alminnelig anerkjente retningslinjer ved måten det graves og dokumenteres på, også ved å plassere lokaliteten i et koordinatsystem og betegne fenomen med kjente koder, tekst og tall. Slik blir lokaliteten gjennom transformasjoner gjort om til forskjellige tegninger, fotografier og funnposer med inskripsjoner; dvs. at lokaliteten blir erstattet med hva Latour kaller "immutable mobiles" (1987, 2005: 222-226) eller "inscriptions" (1999: 306-307). Det er nettopp ved å transformere lokaliteten til slike "immutable mobiles" som gjør at den kan fraktes til museet i Tromsø, og fortsatt arbeide med tolkningene der. På bildet (figur 4.3) kan vi se en av fordelene med å komprimere lokaliteten

Figur 4.3: Funnposer som "immutable mobiles" i magasinet på Tromsø museum (foto: G. Stensrud)

til slike, her kan student og veileder pløy gjennom funnmaterialet uten større besvær. Ved katalogisering og en grundig gjennomgang vil vi kunne tilegne oss ny kunnskap om Hamneidetlokaliteten. De vil være tilstede også om noen i fremtiden vil finne det nødvendig eller interessant.

Når lokaliteten transformeres fra å være solide steiner, lag på lag med sand og jord, omkring 200 m² stor og en romslig arbeidsplass for et dusin arkeologer, til å bli bilder, tegninger, tekst, tallsymboler og noen esker stappet med poser med små artefakter og noen få samplinger i, så får man dog ikke med seg alt; men man vinner også noe man ikke hadde fra før. Når man sitter på museet med dokumentasjonsmaterialet har lokaliteten blant annet mistet mye av sin særegenhet, beliggenhet og materialitet. Men den har blitt komprimert også økt sin mobilitet, den kunne jo fraktes til museet. Der vil dokumentasjonsmaterialet fra felt kunne transformeres videre, for eksempel ved å katalogisere funnene, og bli ytterligere komprimert, fragmentert og få økt mobilitet – og samtidig ytterligere redusert mer av sin materialitet. Latour skriver at for hvert slikt steg vil man redusere "locality, particularity, materiality, multiplicity, and continuity," mens man vinner "compability, standardization, text, calculation, circulation, and relative universality" (1999: 70-71). Disse stegene med transformasjoner – for eksempel fra

gjenstandsfunn i en bestemt rute i felt, via en pose med inskripsjoner, til tall og tekst i en katalog – kaller han ”chain of transformation.” Hvert steg henger selvfølgelig sammen med det forrige og det neste; de kan ikke isoleres fra hverandre. Kartfremstillinger av avslagsmaterialets romlige distribusjon kan ikke løsriveres fra kjeden og stå som en egen del, vi må kunne følge stegene, i en ubrutt linje, tilbake til utgravningen slik at det er det den referer til. Nå kan vi riktignok ikke dra tilbake til Hamneidet for å sjekk om dette stemmer, men vi vil alltid kunne gå tilbake til dokumentasjonsmaterialet. Det er nok her det har oppstått en gjengs oppfatning og talemåte om at utgravningen er ødeleggelse, men, som er noe av det jeg har forsøkt å få frem, så er det ikke en helt heldig betegnelse.

4.3.2 Lokal i hvert punkt

Med denne kjeden av transformasjoner i tankene skal vi returnere til noe jeg tok opp i slutten av forrige kapittel, nemlig forestillingen om en original lokalitet. Der knyttet jeg det til synet på utgravningen som ødeleggelse, mens jeg heller støttet meg til en oppfatning av forflytning. Denne forståelsen fremtrer kanskje klarere nå som vi har en formening om transformasjonskjeden, hvor ingen punkt kan isoleres. I bildet hvor man har en original lokalitet før det arkeologiske arbeidet, og en kopi, eller representasjon, etter utgravningen, så kan vi også gjenkjenne forestillingen om at det er et stort skille mellom virkeligheten (den originale lokaliteten) og tekst (dokumentasjon, rapport). Men fra arkeologi ”on-site” til ”off-site,” og fra kulturminne til tekst, er det en hel rekke med forskjellige transformasjoner – noen av dem så vi nærmere på i kapittel 3. Hvert punkt i kjeden er lokal, samtidig som det binder sammen andre punkter. Med denne innsikten nedbrytes også fremstillingen av arkeologifaget som en todelt praksis, med et naturvitenskaplig feltarbeid på den ene siden, og en samfunnsvitenskaplig fortolkningsdel på den andre. Store deler av de siste 30 års vitenskapssosiologi har nettopp vært å vise og beskrive hvordan kunnskapsproduksjon (og modifisering og opprettholdelse av kunnskap) har en umisskjennelig lokal karakter (Shapin 1995: 304-309, i arkeologisk sammenheng se f. eks. Holtorf 2002, Jones 2002a, Witmore 2004). Dette gjelder da også for arkeologien.

Jeg begynte kapittel 3 med noen korte kommentarer om hvordan utgravningen henger sammen med samfunnet i en større sammenheng, og det ble kort nevnt at det vil være sosiale relasjoner blant arkeologene i felt. Videre fikk vi fremhevet faget som handverk, og betydningen av instrumentene, teknologien og teknikken – dette ble også kommentert en del i

gjennomgangen av arkeologi ”off-site.” I det hele har vi sett at det kreves ulike kunnskaper, instrumenter og teknologiske løsninger i de forskjellige situasjonene, dvs. i de forskjellige måtene å transformere på og med hensyn til hva de transformerer. Dette kommer klart til uttrykk i den faglige spesialiseringen; enkelte behersker arbeidet i felt, mens andre har sitt spesialområde knyttet til en del av etterarbeidet (stein, keramikk, jern), og folk spesialiserer seg i forhold til forskjellige tidsperioder eller andre ”avdelinger.”

Samtidig som hvert lokale punkt er situert av mange ulike faktorer, så kan de heller ikke løsrives fra hverandre. Innmålingen av artefaktene ble samlet inn og dokumentert i 1m² store ruter og satt i et koordinatsystem, som er lagt over lokaliteten blant annet i samarbeid med teodolitt og måleband. Det var neppe noen diskusjon om man skulle måle inn lokaliteten i henhold til et koordinatsystem; det er en selvfølgelig del av arkeologien og en uhyre effektiv måte å holde orden på lokalitetens romlige aspekt. Og det gjøres vel slik nettopp med tanke på at det er viktig å kunne holde orden på de romlige forholdene mellom de dokumenterte fenomen, som lag, profiler, artefakter og strukturer. Nå har jeg også vært innom at den lave oppløsningen for artefaktinnmålingen legger visse føringer når man vil sette seg ned for å analysere distribusjon. Men en slik analysesammenheng hvor klassifiseringsdata blir oversatt til grafer, tabeller eller lignende, er en egen liten handverksaktivitet, som involverer andre instrumenter og teknologier, og vil kreve andre ferdigheter. Selv med store metodiske ulikheter mellom utgravningen og analysene – det er transformasjoner av ulik karakterer – så kan de altså ikke isoleres fra hverandre.

Jeg har i denne avhandlingen omtalt den arkeologiske utgravningen som et artefakt, som en konstruksjon; og vi kan betrakte katalogen på samme vis. Når ordet ”konstruksjon” brukes her så må det ikke missoppfattes (se også Jones 2002a: 168, Latour 2005: 88-93). Det støtter ikke på noen måte opp (vrang)forestillingen om at lokaliteten ikke fantes før noen satte spaden i jorden og sanset den, og vi må for all del ikke snuble ned til en relativisme ala Feyerabend og ”anything goes.” Husker vi tilbake til teorikapittelet, så består ikke verden, eller samfunnet, bare av menneskelige sjeler, men av mennesker og ting, ikke-mennesker. Disse har også aktøregenskaper, her snakker vi ikke bare om ikke-menneskene i form av instrumenter, men også det arkeologiske materialet. Hvert punkt er således komponert av samhandlinger mellom arkeologen, instrumentene og naturen. Samtidig som det bygges på allment aksepterte retningslinjer, eller konvensjoner om man vil. Tegningene, bildene, notatene og symbolene, som er festet på papir, funnposer og film, (”the immutable mobiles”) fungerer på mange måter

som stedfortreder for lokaliteten – og de er ”ballast[ed] (...) with reality” (Latour 1999: 67, se også Jones 2002a, Witmore 2004). Dette medfører ikke en tilbakegang til en naiv objektivitet, hvor for eksempel dokumentasjon av lokaliteten, eller katalogen over funnmaterialet, bygger på nøytral en-til-enobservasjoner. Vi kan holde på katalogen litt til, og akseptere at det også er en konstruksjon. Kategorien som brukes for å klassifisere artefaktene finnes ikke a priori i artefaktene, eller i en verden ”der ute.” I den katalogen jeg har referert til i dette kapitlet er basert på morfologisk klassifisering, men det kan katalogiseres på andre måte, for eksempel ut ifra teknologi. Selv med en ny katalogiseringsrunde med utgangspunkt i det morfologiske kunne gitt en annen katalog enn den som foreligger nå. For eksempel kan det brukes andre størrelsesklasser, studiene av artefaktet kan være mer detaljert (bl.a. med bruk av mikroskop til slitesporstudie), og kanskje vil en mer rutinert arkeolog gjenkjenne flere signifikante karakteristika. Det er altså mer relevant å snakke om hvor god (eller hvor dårlig) katalogen er konstruert, enn å si at det er en rett og en feil katalog eller at absolutt alle teller like mye. Derfor vil det være viktig å reflekter over hvordan man produserer, eller konstruerer, kunnskap, og hva man bygger sine tolkninger på (f. eks. hvordan fragmenteringen og sorteringen i forhold til klassifikasjoner kan krystallisere seg i fortolkninger og fremstillinger av det arkeologiske materialet).

HAMNEIDETLOKALITETEN OG DET ARKEOLOGISKE MATERIALETS TEMPORALITETER

Med utgangspunkt i det arkeologiske materialet skal vi returnere tilbake til en del momenter, som vi allerede har vært innom i tidligere kapittel. Her kan det presiseres at ”det arkeologiske materialet” i denne sammenheng i stor grad kan sidestilles med det engelske uttrykket ”the archaeological record”. Det norske språk kan ikke stille opp med en direkte oversettelse, som helt fanger opp den samme betydningen på en tilfredsstillende måte. Her henvises det altså ikke bare til de innsamlede artefaktene, samlingene og strukturer, men også til konteksten de befinner seg. Så langt i teksten har det arkeologiske materialet stått sentralt, selv om det kanskje ikke er fremhevet eksplisitt i alle situasjoner. Den arkeologiske utgravningen i kapittel 3 støttet sammen med det arkeologiske materialet, det var det de dokumenterte og tok med seg til Tromsø museum (riktignok ikke alt), der det kategoriseres og til slutt analyseres.

Tidligere har vi blant annet sett hvordan lokaliteten transformeres, fragmenteres og sorteres, først og fremst gjennom dokumentasjon, diverse kategoriseringer og analyse. I kapittel 3, om profil- og plantegningene, og senere i kapittel 4, om distribusjonsanalyser, gjorde vi oss kjent med hvordan arkeologien har en tendens til å stykke opp det tidsmessige aspektet, og sortere det inn i en kronologisk forståelse av tid – vi husker ”som perler på en snor.” Tradisjonelt sett blir da lokaliteter inndelt i faser. Vi har også til dels streifet innom at katalogen, som jo tar utgangspunkt i en morfologisk klassifisering, består av data som beskriver artefaktene slik de er i nåtid. Noe som kan være med på å gi de romlige analysene et statisk preg. For all del, kronologikonseptet er uten tvil nyttig og antakeligvis helt nødvendig for arkeologifaget, det har dog også noen problematiske sider ved seg. Blant annet med hensyn til situasjoner hvor kronologiske inndelte faser overføres fra et område til et annet, og når flere utarbeidete kronologier fra ulike steder krysser hverandre (Prescott 1996, Skandfer 2003). Men det er også mer fundamentale problem, som vi skal se. Jeg skal derfor gå nærmere inn på hvordan vi, med en mer nyansert tidsforståelse, kan bli bedre kjent med Hamneidetlokaliteten. Før vi fortsetter kan det godt klarlegges at jeg ikke har tenkt å behefte meg spesielt med hvordan tidsforståelsen har vært i fortiden, som ofte har vært populært i arkeologiske tekster om tid.

5.1 Tid – mer enn kronologi

I senere tid, spesielt de siste 10-15 årene, har det, innenfor arkeologifaget, vært en noe økende interesse for å diskutere tidsbegrepet (se f. eks. Karlsson 2001, McGlade og van der Leeuw 1997, Murray 1999b). Flere har, om enn på ulikt grunnlag, poengtert svakheten ved å bare anvende en lineær kronologi for å forstå fortidig samfunn, kultur, og endringer. Kronologi er et abstrakt og kvantitativt begrep, som utelukkende behandler tid som lineær, enten det er snakk om en jevn akkumulasjon av faser eller kontinuerlig bevegelse av sekvenser. En slik fremstilling vil vise at fortiden og steinalderen er noe veldig fjernt, faktisk flere tusen år fra oss. Dersom en tenker *målt* tid så gir er det vel et plausibelt bilde. Det har blitt poengtert at *tid* ofte forveksles med *måling av tid* (Serres med Latour 1995: 60-61), men det er mer ved tiden enn bare kronologien og målinger av den (se bl.a. Gosden 1994). Tiden virker å være langt mer kaotisk enn som så.

Uansett om kronologien er et veldig nyttig og fantastisk system, skal jeg supplere med noen andre måter å se tid på – for det er ikke snakk om å erstatte – slik at vi kanskje kan tilegne oss en mer nyansert forståelse av det arkeologiske materialet. I denne sammenheng må jeg gjøre noen valg, og konsentrere oppmerksomheten mot de aspektene som veier tyngst sett i sammenheng med denne avhandlingen og Hamneidetlokaliteten, dvs. i en skala på intrasitenivå. Først og fremst må vi, som Lurant Olivier (2001, 2003) gjør ved å støtte seg til den franske filosofen Henri Bergson, erkjenne at tid, i tillegg til transformasjon, også er varighet (se også Bergson 1999: 30-46). Følgelig vil vi anerkjenne at det arkeologiske materialet er multitemporært; det er ikke en akkumulasjon av faser, som har hver sin begynnelse, midte og slutt. Videre vil vi se at fortiden og steinalderlokaliteten på Hamneidet ikke bare er fjernt fra oss, men også nært; og at det arkeologiske materialet besitter tidsperspektiver i ulike skalaer.

5.2 Tidens varighet – Hamneidetlokaliteten er både nær og fjern

Steinalderfolket som har oppholdt seg på Hamneidet for noen tusen år siden, og kulturen de tilhørte, hører til fortiden. Det er det vel ingen tvil om; den tiden er over, avsluttet; og etter steinalder kom det en ny tid; det har faktisk vært mange ulike tider og kulturer mellom da og nå. For hver tidsfase har vannstanden gradvis sunket, og folk bygget og bodd lengre og lengre nedover skråningen; utviklet mer avanserte teknologier og redskaper, mer komplekse samfunn og blitt flinkere til å utnytte de utallige ressursene i naturen. Steinaldertiden på vår lokalitet

virker å være et for lengst avsluttet kapittel i Gaias historie. Slik kan det i alle fall synes. Jeg skal ikke gå eksplisitt inn på problemet med den evolusjonistiske modellen, som kommer til uttrykk ovenfor. Evolusjonismen og den en-lineære tidsforståelsen henger sammen, men her er det altså tiden – og det arkeologiske materialet – som står i fokus. For å undersøke dette nærmere kan det være greit å ha et enkelt spørsmål i bakhodet: *hvordan har det seg at vi kan vite noe om fortiden?*

Og vi skal spisse oppmerksomheten mot Hamneidetlokaliteten for å forsøke å besvare spørsmålet. Er det arkeologiske materialet som et slags vindu vi kan se fortiden gjennom? Dog et vindu hvis glass er tykt og ureint, slik at det bare er mulig å skimte et forvrengt bilde av hva som en gang var. Ved å få klarhet i formasjonsprosessene kan man få bort noe av ureinhetene, og bildet blir tydeligere. Dette er kanskje en forførerisk måte å se det på. Men i en slik metafor, hvor vi ser fra nåtiden tilbake til en avsluttet fortid, ligger det implisitt en forståelse av tid som lineær og som punkter som kan isoleres fra hverandre. Her vil det ene øyeblikket, hele tiden og umiddelbart, etterfølges av et neste; og slik vil tiden fortsette i sekvenser. Vindusmetaforen fordrer også en oppfatning av det arkeologiske materialet som statisk og som lukket; bak vinduet vil vi se den originale lokaliteten. Som jeg var inne på ovenfor, så gir ikke dette en fullgod og tilfredsstillende forståelse. Det arkeologiske materialet arkeologene blir kjent med, og dokumenterer, analyserer og trekker sine slutninger fra eller fortolker, er det arkeologiske materialet slik det fremstår etter graving. Følgelig vil det arkeologiske materialet også reflektere arkeologenes aktivitet. Nå er arkeologens aktivitet av en spesiell karakter, i og med at det er en vitenskapelig undersøkelse, som forsøker å oppdage og dokumentere fenomen som kan være til hjelp for å forstå hvordan den samme lokaliteten har vært tidligere, men det er like fullt en del av lokalitetens temporalitet. Å sette et skille, som Schiffer har gjort (1972), mellom en arkeologisk og systemisk kontekst vil derfor gi et illusorisk bilde av at den systemiske konteksten er stoppet i tid, og at det utelukkende er noe veldig fjernt. Her skal vi imidlertid forsøke å dra lokaliteten litt nærmere.

Det komplekse nettverket, som arkeologene og deres utgravningsarbeid er en del av, vil i stor grad overlappe og blande sammen tid og rom. La oss bare se for oss en arkeologistudent med mål for øye om å skrive en avhandling, som nå sitter på museet i Tromsø og katalogiserer (fører inn data på lap-topen) og tar bilder av steinartefakter (som gir indikasjoner mot en eldre og yngre fase av steinalder) gravd ut på Hamneidet i 1990. Dette simple eksemplet er illustrerende for hvordan flere tider og rom er viklet sammen (se også Bhaskar 1994: 68-69,

Lator 1996: 100, Serres med Latour 1995: 57-61, Witmore 2006: 278-281). Dersom vi sorterer tidsmangfoldet i en a priori kronologitabell vil to av delene plasseres i steinalderen (kanskje en i eldre og en i yngre) en i 1990, og en i 2007. Alt dette er dog tilstedet i 2007; dvs. at nåtiden er multitemporær, og ikke bare et punkt, en isolert perle på tidssnora. Studenten har kastet seg inn i en et rike (som med resten av verden) som i stor grad er opprettet, skapt, av fortiden. Ikke bare med tanke på 1990-gravningen, som transformerte kulturminnet på Hamneidet til et arkiv på Tromsø museum, men også utdanningssystemet, utvikling av informasjonsteknologi, innarbeidete rutiner for typologisering, skrevet og utgitt litteratur og selve museumsbygget, og ikke minst; de materielle varighetene fra steinalderen. Dessuten vil studenten ha en plan eller visse forestillinger om fremtiden, som kanskje er grunnen til at han har oppsøkt museet og akkurat dette materialet, f. eks. kunne han hatt forventninger om å bruke katalogen som grunnlag for en oppgave. Måten det katalogiseres på vil kanskje avhenge av hvilke analyser som ønskes å gjennomføre.

Slik vil det også være for det arkeologiske materialet arkeologene støter sammen med i felt. For å karakterisere det arkeologiske materialet kan Oliviers ord være til hjelp: "the present here is made up of a series of past durations that makes the present multi-temporal" (2001: 67). Her er altså varighet ("duration") et helt essensielt begrep. Det er nettopp varigheten som gjør at fortiden ikke er forseglet, men åpen; det arkeologiske materialet er ikke statisk, fossilisert i ulike tider på kronologistigen, bare forstyrret av naturlige og kulturelle formasjonsprosesser, men det er til stadighet en del av nåtiden. Når aktiviteter i yngre steinalder kan omgås med, utnytte seg av, og "rote til" materiale fra en tidligere fase, er det fordi det har en viss permanens og følgelig er en del av deres tid. Og det er vel dette, at det finnes en varighet, som gjør det mulig for arkeologer å studere fortiden. Det arkeologiske materialet er ikke en lukket enhet – og dette har vi vært inne på tidligere i avhandlingen – som passivt skrelles frem ved hjelp av en graveskei. Utgravningen er en aktivt skapende prosess (jfr. kapittel 3), som også er en del av lokalitetens mange temporaliteter. Derfor kan det heller ikke skilles mellom en "systemisk kontekst" og en "arkeologisk kontekst." Hvis vi husker tilbake til profiltegningen i kapittel 3, så er den avbildet i nåtiden, slik arkeologene har laget den. Men den er ikke et nåtidig fenomen som kan isoleres i tid. Profilen kan være illustrerende for hvordan utgravningen er et knutepunkt av fortid, nåtid og fremtid – noe som også viser at det arkeologiske materialet virkelig har en åpenhet ved seg. Den er laget i nåtid (om enn over flere dager); måten den er gravd ut på kan blant annet være på grunn av at den skal dokumenteres (og hvordan det gjøres); og, som det kommer til uttrykk i sitatet fra Olivier,

er den naturligvis full av (varig) fortid. Steinalderlokaliteten som virker å være så langt unna i tid er også, som vi skjønner, veldig nær.

5.3 Tidsperspektiver

I samme artikkel som Binford kommer med kritikk mot Schiffers behavioristiske tilnærming, understreker han at "the time frame of ethnography is largely inappropriate for archaeological research" (1981: 197). Videre forklarer han det arkeologiske materialets avsetning, eller deponering, er av en langsom karakter, som har bygget seg opp over et langt tidsrom med mange separate faser. Dette står i motsetning til en etnografisk sammenheng hvor det er snakk om en langt hurtigere prosess av hendelser. Det er vanskelig å kritisere ham for å si at det arkeologiske materialet har gjennomgått et lengre tidsløp enn det etnografiske. Og riktignok så har det blitt poengtert at et etnografisk tidsperspektiv³, som jeg vil ta for meg her, alene, ikke vil være tilstrekkelig ved et studium av endringer som strekker seg over lengre tidsrom (Gosden 1999: 128-129, McGlade 1999: 145). Implisitt, i Binfords syn, ligger det dog et problematisk moment i tidsforståelsen. Her ser det ut til at en etnografisk lokalitet blir puttet inn som en isolert sekvens på en endimensjonal tidslinje (Lucas 2005: 47). Men også i en etnografisk sammenheng (eller i et "quick-time" perspektiv som Binford ville sagt) vil det være en dypere tidsdimensjon inne i bildet, og det kan være interessant å dra det over til Hamneidet.

Det foreligger ingen C14-dateringer av trekullprøvene som er tatt, men siden dette er mer en generell diskusjon over tidsproblemet og lokalitetens temporalitet enn den er spesifikt forankret til Hamneidets kronologiske plassering, vil det heller ikke være et stort problem. I forbindelse med datering av en steinalderlokalitet må man gjerne forholde seg til et visst kronologisk spenn. Hvor stort spenn det er snakk om kan variere i forhold til dateringsgrunnlaget, men det kan godt strekke seg over flere hundre år. Men her er det viktig å fremheve at vi i lokaliteten kan se en rekke forskjellige tidsperspektiver, som er av forskjellige lengder (se også Ingold 1993, Lucas 2005, Olivier 1999). Det arkeologiske materialet undersøkt på Hamneidet har vært påvirket av langvarige formasjonsprosesser, men det er heller lite som tegner for at Hamneidetlokaliteten har vært brukt over særlig lang tid, kanskje stammer mesteparten av artefaktmaterialet fra et at opphold på omkring et par

³ Med etnografisk tidsperspektiv refereres det til Ingolds "dwelling perspective" (1993), og det Gosden kaller "referential system of action" (1994, se spesielt s. 15-18).

måneder. I det arkeologiske materialet vil vi se spor etter aktivitet som ikke tok mer enn kanskje en times tid. Men, selv om det bare skulle et slag og et sekund til for å lage fem-seks kvartsavslag, så vil de fortsatt være til stede (kanskje bare som avfall) og de vil vare lenge, faktisk varer de enda – nå i en pose i en pappeske i magasinet på Tromsø museum, som avslag fra et bestemt lag i en bestemt 1m² fra steinalderlokaliteten på Hamneidet, og de er langt mer interessante nå enn da de var avfall.

For å kunne forstå seg på lokaliteten på intra-sitenivå vil det antakeligvis være nødvendig å supplere det kronologiske tidsperspektivet, som jo vil gi lokaliteten en plass tilsvarende noen hundre år på tidslinjen, med en mer kvalitativ forståelse av tid. På tross av at vi her skal anvende et tidsperspektiv som betrakter lokaliteten slik den kan ha vært mens den var i bruk, så skal den ikke isoleres. Som sagt ovenfor, kan vi se for oss en bruksperiode på noen måneder, og jeg tror ikke det er usannsynlig at det faktisk kan ha vært slik. Men vi skal forsøke å gi den litt dybde, og se vider på dens multitemporalitet og hvordan den blander sammen tid og rom. Det er heller lite igjen av det som en gang var, fra Hamneidet er det hovedsakelig steinartefakter som danner kildegrunlaget (som jo ofte er tilfellet ved steinalderlokaliteter), så her vil det være naturlig å ta utgangspunkt i dem. Et sentralt moment i den videre gjennomgang, og det har vært et viktig poeng for de som har anvendt lignende tidsperspektiver (se f. eks. Gosden 1994, Ingold 1993), er at alle handlinger alltid refererer, eksplisitt eller implisitt, til en rekke andre handlinger, som kan være både nær og fjern i tid og rom.

5.4 Lokaliteten og steinartefaktene som knutepunkt

Med *knutepunkt* så henviser jeg nettopp til at artefaktene har vært en del av noe mer, et større nettverk, eller system om man vil. Her kan vi for eksempel ta for oss en hvilken som helst skrape, som flere ganger må ha inngått i aktiviteter som involverer flere elementer. Først og fremst kan det poengteres at vi ikke betrakter den som man ser på ”tingene-for-seg-selv;” den har dirkete vært del av handlinger; og handlinger er noe som aktivere relasjoner mellom flere aktanter, ikke minst mennesker (jfr. kapittel 2). Skraperen vil ha vært del av et levende, aktivt og dynamisk samfunn, som har organisert seg i tid så vel som i rom. Handlingene som denne, og andre skrapere, har vært en del av på lokaliteten vil ikke bare være relatert til hverandre, men også til aktiviteter som har foregått forutfor og som antas å komme senere. Når det da kommer til det romlige aspektet så vil aktiviteten, som kan knyttes til det åpne feltet

(’utgravningsartefaktet’), være organisert i forhold til et romlig aspekt som strekker seg langt utover det vi har direkte tilgang til. Her må det presiseres at den romlige organiseringen ikke må oppfattes som statisk, men som et temporært fenomen, for ikke å si multitemporært.

En ting er nå at utgravningsartefaktet har sine grenser, som Grøn spør: ”who really believes that humans lived in settlements that that only measured 5, 10, or 20 meters in diameter. How did they manage that, did they tie up their kids and dogs to prevent them from enlarging the ‘settlement area’?” Nå skal jeg ikke ta stilling til om det verken var hunder eller unger på Hamneidet, men det generelle poenget er der, lokaliteten har større utstrekning enn det arkeologen ofte undersøker (husk også kapittel 3.1.4). Her skal jeg dog trekke det litt videre, og vi skal i større grad trekke inn det temporære. Vi kan ta til takke med en definisjon av lokaliteten som det området hvor utgravningen er utført, men, som påpekt av Grøn og andre, den strekker seg nok utover profilkantene. Men, som vi har skjønt til nå, så betyr det selvfølgelig ikke at vi må isolere lokaliteten. Aktivitetene, og den materielle kulturen som er en innlemmet del av disse aktivitetene, vil knytte sammen tid og rom – som med studenten ovenfor. Det som finnes igjen av disse handlingene i det arkeologiske materialet; det som varer, er materielle etterlevninger, angående Hamneidet vil det si steinmaterialet. Følgelig må det være en god del aktiviteter, som ikke synes direkte i det arkeologiske materialet.

Tilbake til skraperne; med en morfologisk klassifikasjon ligger det visse forestillinger om dens funksjoner; skrapere regnes for å være et redskap brukt blant annet i forbindelse med bearbeiding av skinn, bein og tre. Det vil kanskje da være vanskelig å knytte det direkte til en bestemt aktivitet. Men hvis vi for enkelthetsskyld ser for oss at de kan knyttes til bearbeiding av fangst fra det maritime miljøet, så forutsetter vi at de har hatt instrumentene for å ferdes til havs, og for å kunne utøve fangsten. Her ser vi at deres materielle kultur har vært langt større enn den vi kan observere direkte, og den vil bestå av utstyr og materialer som kan knyttes til helt andre steder og tider, enn til den bestemte lokaliteten (se også Conkey 1991: 74-81). Samtidig forutsetter dette at menneskene har hatt teknologiske kunnskaper og ferdigheter, både i forbindelse med produksjon av de ulike redskaper og utstyr, og de må ha hatt teknikken for å brukes disse.

Dersom vi ser på det artefaktmaterialet vi har direkte tilgang til så vil det bestå av råstoff, som formodentlig kommer stammer fra flere ulike kilder og ulike steder. Avslagsmaterialet og redskapene vil kunne reflektere ulike scenarier (se Knell 2004). Der kan være redskaper som

er tatt med seg til lokaliteten, som kan være retusjert eller modifisert ved vedlikehold, og blitt tatt med videre – det kan også tas med videre uten vedlikehold, og følgelig ikke gi noen materielle spor. Det vil være produksjon av redskaper, som brukes og tas med videre, eller mistes andre steder; produksjon av redskap som er ment for å brukes til aktiviteter på lokaliteten, eller til andre aktiviteter knyttet til lokaliteten (som f. eks. fangst). Hvorvidt disse redskapene som brukt på forskjellige steder til ulike tider blir dumpet på lokaliteten eller ikke, vil variere. Antakeligvis vil det være mulig å sette opp flere slike scenarioer. I tilvirkingen og vedlikeholdet av flere typer redskaper i ulike råstoff vil det antakelig være mulig å se bruk av flere teknologiske løsninger.

I forbindelse med katalogen (kapittel 4.1.2) ble det nevnt at nettopp teknologiens rolle har blitt nedtonet, men vi behøver altså ikke å isolere materialets brukstid, fra råstoff til kasting, som en lineær serie med sekvenser uten sosialt liv. Dersom vi vedgår at teknologi ikke bare er en ”need driven” produksjon av redskaper og bruk av dem. Det er viktig å sette menneskene inn i teknologien, som på mange måter fletter dem sammen med deres materielle kultur; og følgelig utgjør en del fundamental del av de sosiale nettverk (Barndon 2002a, Dobres 2000, Jones 2002a, Latour 1996, 1999, Pfaffenberger 1992). Riktignok må vi ta utgangspunkt i det vi finner i det arkeologiske materialet, som gjerne er steinartefakter, men, som Gosden sier: ”artefacts are not simply raw material for classification or evidence of production, but can show us how streams of activity are embedded socially and the relations set up through these activity streams” (1994: 185). Hvis vi trekker en parallell til kapittel 4.2 og “the chain of transformations” som er lokalt i hvert punkt, så kan vi si at ”streams of activity” også er det. Men hvert slikt punkt vil altså være multitemporære, og vil flette sammen, konstituere og bli konstituert av tid og rom.

5.5 Lokalitetens varighet

Nå har vi sett at lokaliteten, mens den var i bruk i steinalderen, knytter sammen tid og rom. Aktiviteter utført der vil referere til andre som utføres i andre landskap, både forutfor, samtidig med og etter oppholdet på nettopp denne lokaliteten. Den materielle kulturen, og teknologien som har manifestert seg i den, har vært en del av aktivitetene og det sosiale; de er ikke bare representanter for bakenforliggende symbolske meningsfulle handlinger. Eventuelle bruksspor eller slitespor vil kunne gi nyttig informasjon, for eksempel om hvilke materialer den har vært brukt på, som igjen vil gi indikasjoner mot andre aktiviteter. Men vi må passe på

så vi ikke begrenser oss til et isolert stillbilde av artefaktet slik det dets overflate er nu, i dette øyeblikk, for så å trekke bastante slutninger om fortiden. En skrapes slitespor vil forsvinne når den retusjeres for vedlikehold, og dersom den endrer form i løpet av sin brukstid på grunn av gjentatt vedlikehold eller annet, for eksempel i forhold til størrelse og vinkel på eggen, så vil den kanskje vært foretrukket i ulike sammenhenger i løpet av brukstiden. Med dette kommer vi til neste sving i avhandlingen, og vi skal trekke over fra artefaktnivå til lokalitetsnivå, men det kommende vil ha relevans for artefaktene også.

I den senere tid har arkeologer blitt mer og mer opptatt av å utforske biografisjangeren (se f. eks. Holtorf 2002, Jones 2002a, Lucas 2005, Thomas 1996). Det hentes da mye inspirasjon fra antropologien, som begynte å skrive om tings livshistorie, om deres biografi (f. eks. Kopytoff 1986). Her er det ikke snakk om det samme som i Schiffers (1972) modell om "use-life;" her legger man også fokus på hvordan ting kan endre meninger. Styrken som ligger i slike studier er gjerne at de tar hensyn til at tid også er varighet, objektets historisitet kan utgjøre en sentral del av mening det har knyttet til seg. Dermed blir det vanskelig å forestille seg en original lokalitet; "each generation interprets the material culture around it in its own terms, whether that material culture is new or has been around for a long time" (Lucas 2005: 57-58, se også Holtorf 2002). Problemer angående oppfatningen om at det finnes en original lokalitet har jeg da også poengtert tidligere i avhandlingen. Her ser vi også et tydelig uttrykk for at varighet spesielt knyttes til det materielle, til de fysiske tingene (se også Bergson 1999: 33, Olivier 2001, 2003). Det er vel nettopp det arkeologer støtet sammen med i utgravningen av Hamneidetlokaliteten; materielle varigheter. Men det graves ikke opp fortidige meninger, artefaktene vil, strakts de inngår i en arkeologisk kontekst, få nye meninger, og gjennom en serie med transformasjoner vil de også gi nye meninger.

Vi så nettopp, i gjennomgangen av lokaliteten som knutepunkt, at lokaliteten har yret av liv, men den intensive bruksperioden har tatt slutt en gang (jeg foreslo ovenfor at vi kunne se for oss en brukstid på et par måneder). Som blant annet J. Pollard (1999: 88) har bemerket, så betyr ikke forlatelse av lokaliteten slutten på forholdet til denne plassen. Blant annet vil man ta med seg konkrete materielle ting, flyktige minner, og senere handlinger vil referer til denne lokaliteten; den er ikke bare der som en isolert del av et bosetningsmønster. Her skal vi dog holde oss på Hamneidet, for lokaliteten vil fortsatt være der, som en del av landskapet, etter at den er forlatt – selv om ruinene av den etter hvert vil fortone seg som ganske annerledes. Dens tilstedeværelse vil formodentlig gi landskapet en form for temporær dybde (Ingold

1993: 169-170). Nå vil den sannsynligvis bli gitt andre meninger, ikke nødvendigvis bare som et fysisk minne eller vitne om tidligere tiders bruk av landskapet, men også som en mulig råstoffkilde (se Siegel og Roe 1986). Kan vi så kreditere noen av disse fremtoningene som lokaliteten kan ha hatt, medregnet den som arkeologien støtter sammen med, som ”den originale” lokaliteten?

Spørsmålet ovenfor lar vi stå ubesvart, som et retorisk spørsmål. Etter hvert vil lokaliteten, uunngåelig nok, omfavnes av naturen og bli glemt. Men, og her låner vi ord fra Olivier igjen; ”the past does not die; it lasts” (2003: 205). I en fin passasje har Julian Thomas bemerket at Stonehenge ikke bare er et neolittisk monument, men også et monument som har vært i romertiden, middelalderen og samtiden (1996: 62-63). Nå er det en viss forskjell mellom Stonehenge og avslagsmaterialet fra Hamneidet, men det samme prinsippet vil gjelde her også; selv om det har vært glemt under jorden og borte fra menneskets historie i mange år. De vil fortsatt være en del av landskapet og naturlige prosesser, men fortsatt ikke statisk (Lucas 2005: 34-36), og prøvet på dets dynamiske tilstedeværelse eskalerer med den arkeologiske utgravningen. Er det noe vi kan dra ut av kapittel 3 i denne avhandlingen, så må det blant annet være at det arkeologiske materialet ikke er statisk, men åpent og fortsatt en aktiv del av en systemisk kontekst. Det fremstod som ganske åpenbart når vi så at utgravningen i 1990 var en del av lokalitetens temporalitet. Med tanke på at dokumentasjonsmaterialet (”the immutable mobiles”) bærer med seg Hamneidetlokalitetens arkeologiske materialer; og at det videre kan transformeres og re-materialiseres i form av rapport og andre publikasjoner; da er det vel ikke så galt å si at det fortsatt er en del av en systemisk, blant annet delvis i denne avhandlingen. Når vi katalogiserer materialet, og videre eventuelt analyserer og sammenligner det med annet arkeologisk materiale, så vil lokaliteten inngå i nye nettverk. Slike vil vi kunne øke kunnskapen om lokaliteten. Samtidig vil det arkeologiske materialet, gjennom pågående transformasjoner, være med på å modifisere arkeologisk kunnskap og vår oppfatning av fortiden. Og dette er vel mye takket være den materielle kulturens varighet.

Kildehenvisning

Aldenderfer, Mark S. (ed.)

1987 *Quantitative Research in Archaeology. Progress and Prospects*. Sage Publications

Ammerman, Albert J.

1992 Taking Stock of Quantitative Archaeology. I *Annual Review of Anthropology, Vol. 21*.
Annual Review. s. 231-255.

Andrefsky Jr. William

1994 Raw-Material Availability and the Organization of Technology. I *American Antiquity, Vol. 59, No. 1*. Society for American Archaeology. s. 21-34.

2004 Partitioning the Aggregate. Mass Analysis and Debitage Assemblages. I *Aggregate Analysis in Chipped Stone*, Christopher Hall og Mary Lou Larson (ed.). The Universe of Utah Press. s. 201-210.

Audouze, Françoise, Enloe, James G.

1997 High Resolution Archaeology at Verberie: Limits and Interpretations. I *World Archaeology, Vol. 29, nr. 2*. Taylor & Francis. s. 195-207.

Barndon, Randi

2004a A Discussion of Magic and Medicines in East African Iron Working – Actors and Artefacts in Technology. I *Norwegian Archaeological Review, Vol. 37, No. 1*.
Routledge, Oslo. s. 21-40.

2004b *An ethnoarchaeological study of iron-smelting practices among the Pangwa and Fipa in Tanzania*. Cambridge monographs in African Archaeology 61BAR international series 1308. Archeopress, Oxford.

Bateman, Jonathan

2005 Wearing Juninho's Shirt: Record and Negotiation Excavation Photographs. I *Envisioning the Past. Archaeology and the Image*, Sam Smiles og Stephanie Moser (ed.). Blackwell Publishing. s. 192-203.

Bentsen, Silje Evjenth

2005 *Individet og ildstedet: Sosial struktur i seinpaleolitikum*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, IAR, konservering og historiske studier. Universitetet i Oslo.

Berggren, Åsa, Burström, Mats (red.)

2002 *Reflexiv fältarkeologi? Årsaken av ett seminarium*. Riksantikvarieämbetet og Malmö Kulturmiljö.

Berggren, Åsa, Hodder, Ian

2003 Social Practice, Method, and Some Problems of Field Archaeology. I *American Antiquity*, Vol. 68. no. 3. Society for American Archaeology. s. 421-434.

Bergson, Henri

1999 *Duration and Simultaneity. Bergson and the Einsteinian Universe*, Robin Durie (ed.). Clinamen Press, Manchester.

Bertelsen, Reidar, Urbanczyk, Przemyslaw

1985 *The Soløy farm mound: Excavations and methods of stratigrafical analysis*. Tromsø museums rapportserie, kulturhistorie, bind 4. Tromsø.

Bhaskar, Roy

1994 *Plato Etc. The Problems of Philosophy and Resolution*. Verso, London, New York.

Binford, Lewis R.

1978 Dimensional Analysis of Behavior and Site Structure: Learning from an Eskimo Hunting Stand. I *American Antiquity*, Vol. 43, No. 3. Society for American Archaeology. s. 330-361.

1981 Behavioral Archaeology and the "Pompeii Premise". *Journal of Anthropological Research*, Vol. 37, No. 3. University of Mexico. s. 195-208.

Blankholm, Hans Peter

1991 *Intrasite Spatial Analysis in Theory and Practice*. Aarhus University Press, Århus.

Boast, Robin

1997 A Small Company of Actors. A Critique of Style. I *Journal of Material Culture*, Vol. 2, nr. 2. Sage Publications. s. 173-198.

Boaz, Joel

1998 *Hunter-Gatherer Site Variability: Changing Patterns of Site Utilization in the Interior of Eastern Norway Between 8000 and 2500 BP*. Universitets oldsakssamlings skrifter. Ny rekke, nr. 20. Universitetets oldsaksamling, Oslo.

Bodu, Pierre, Karlin, Claudine, Ploux, Sylvie

1990 Who's Who? The Magdalenian Flintknappers of Pincevent, France. I *The Big Puzzle. International Symposium on Refitting Stone Artefacts 1987 Monrepos*, E. Czesla, S. Eickhoff, N. Arts og D. Winter (ed.). Holos, Bonn. s. 143-163.

Bohrer, Frederick

2005 Photography and Archaeology: The Image as Object. I *Envisioning the Past. Archaeology and the Image*, Sam Smiles og Stephanie Moser (ed.). Blackwell Publishing. s. 180-191.

Bradley, Richard

1997 'To see is to have seen'. Crafts traditions in British field archaeology. I *The Cultural Life of Images. Visual Representation in Archaeology*, Brian L. Molyneaux (ed.). Routledge, London, New York. s. 62-72.

2003 Seeing things. Perception, experience and the constraints of excavation. I *Journal of Social Archaeology*, Vol. 3, nr. 2. Sage Publications. s. 151-168.

Breslau, Danial

2000 Sociology after Humanism: A Lesson from Contemporary Science Studies. I *Sociological Theory*, Vol. 18, nr. 2. American Sociological Association, New York. s. 289-307.

Brück, Joanna

- 1999 What is in a settlement? Domestic practice and residential mobility in Early Bronze Age southern England. I *Making Places in the Prehistoric World. Themes in Settlement Archaeology*, Joanna Brück og Melissa Goodman (ed.). Routledge, London, New York. s. 52-75.

Callon, Michel

- 1986 Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of St Brieuc Bay. I *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge?* J. Law (ed.). Routledge, London. s. 196-223.

Chadwick, Adrian

- 2003 Post-processualism, professionalization and archaeological methodologies. Towards reflective and radical practice. I *Archaeological Dialogues, Vol. 10, nr. 1*. Cambridge University Press. s. 97-117.

Conkey, Margaret W.

- 1991 Contexts of Action, Contexts of Power: Material Culture and Gender in the Magdalenian. I *Engendering Archaeology. Women and Prehistory*, Joan Gero, Maragaret Conkey (ed.). Basil Blackwell, Oxford, Cambridge. s. 57-92.

Damm, Charlotte, Hesjedal, Anders, Olsen, Bjørnar, Storli, Inger

- 1993a *Arkeologiske undersøkelser på Slettnes, Sørøy 1991, Tromsø, Kulturhistorie nr. 23*. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.

- 1993b *Arkeologiske undersøkelser på Slettnes, Sørøy 1992, Tromsø, Kulturhistorie nr. 25*. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.

Dobres, Marcia-Anne

- 2000 *Technology and Social Agency. Outlining a Practice Framework for Archaeology*. Blackwell Publishers, Oxford, Massachusetts.

Donahue, Randolph, Burroni, Daniela

2004 Lithic microware analysis and the formation of archaeological assemblages. I *Lithics in Action*, E. Walker, F. Wenban-Smith, F. Healy (ed.). Lithic Studies Society Occasional Paper nr. 8. Oxbow books, Oxford. s. 140-148.

Dornan, Jennifer L.

2002 Agency and Archaeology: Past, Present and Future Directions. I *Journal of Archaeological Method and Theory*, Vol. 9, No. 4. Plenum Publishing, New York. s. 303-328.

Enloe, James, David, Francine, Hare, Timothy

1994 Patterns of Faunal Processing at Section 27 of Pincevent: The Use of Spatial Analysis and Ethnoarchaeological Data in the Interpretation of Archaeological Site Structure. I *Journal of Anthropological Archaeology*, Vol. 13. Academic Press. s. 105-124.

Fleming, Andrew

2005 Megaliths and Post-modernism: the case of Wales. I *Atiquity*, Vol. 79, iss. 306. Academic Research Library, Cambridge. s. 921-932.

Fuchs, Stephan

2001 Beyond Agency. I *Sociological Theory*, vol. 19, nr. 1. American Sociological Association, New York. s. 24-40.

Gell, Alfred

1996 Vogel's Net. Trap as Artwork and Artworks as Traps. I *Journal of Material Culture*, Vol 1, nr. 1. Sage Publications. s. 15-38.

Gosden, Christopher

1994 *Social Being and Time*. Blackwell, Oxford, Cambridge.

1999 *Anthropology & Archaeology. A Changing Relationship*. Routledge, London, New York.

2005 What Do Objects Want? I *Journal of Archaeological Method and Theory*, Vol. 12, No. 3. Springer Science og Buisness Media. s. 193-211.

Grøn, Ole

- 2000 Analyse af flintspredninger på stenalderboplads. I *Flintstudier. En håndbog i systematiske analyser af flintinventarer*, Berit V. Eriksen (red.). Aarhus Universitetsforlag. s. 157-186.
- 2003 Introduction. I *Mesolithic on the Move*, L. Larsson, H. Kindgren, K. Knutsson, D. Loeffler, A. Åkerlund (ed.). Oxbow books, Oxford. s. 191-192.

Gneriussen, Willy

- 1999 *Aktør, handling og struktur. Grunnlagsproblemer i samfunnsvitenskapene*. Tano Aschehoug.

Haraway, Donna J.

- 1991 *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Free Association Books, London.

Harding, Sandra

- 1986 *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press, New York.

Hayden, Brian, Kamminga, Johan

- 1979 An Introduction to Use-Ware: The first CLUW. I *Lithic Use-Ware Analysis*, B. Hayden (ed.). Academic Press, New York, London. s. 1-13.

Healan, Dan M.

- 1995 Identifying Lithic Reduction Loci with Size-Graded Macrodebitage: A Multivariate Approach. I *American Antiquity, Vol. 60, No. 4*. Society for American Archaeology. s. 689-699.

Helskog, Ericka T.

- 1983 *The Iversfjord locality: a study of behavioral patterning during the late stone age of Finnmark, North Norway*. Tromsø museums skrifter, nr. 19. Tromsø.

Helskog, Knut

- 1990 *Rapport over utgravningen på Hamneidet, 1990*. Arkivet Tromsø Museum.

Helskog, Knut, Indrelid, Svein, Mikkelsen, Egil

1976 Morfologisk klassifisering av sl tte steinartefakter. I *Universitetets Oldsaksamling  rbok 1972-74*. Oslo. s. 9-40.

Hodder, Ian

1999 *The Archaeological Process. An Introduction*. Blackwell Publishing.

Holtorf, Cornelius

2000 Picturing Megaliths in Twentieth-Century Swedish Archaeology. I *Current Swedish Archaeology, Vol. 8*. Swedish Archaeological Society, Stockholm. s. 111-125.

2002 Notes on the Life History of a Pot Sherd. I *Journal of Material Culture, Vol. 7, nr. 1*. Sage Publications. s. 49-71.

Ingold, Tim

1993 The Temporality of the Landscape. I *World Archaeology, Vol. 25, No. 2*. Routledge. s. 152-174.

2000 *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. Routledge, London.

2005 Comments on Christopher Tilley: The Materiality of Stone: Explorations in Landscape Phenomenology. I *Norwegian Archaeological Review, Vol. 28, nr. 2*. Taylor & Francis Group. s. 122-129.

Jensen, Helle Juel

2000 Slidsporstudier – metoder til belysning af flintredskabers funktion. I *Flintstudier. En H ndbog i systematiske analyser af flintinventar*, Berit V. Eriksen (ed.). Aarhus universitetsforlag. s. 207-218.

Jones, Andrew

2002a *Archaeological Theory and Scientific Practice*. Topics in Contemporary Archaeology. Cambridge University Press.

2002b From the perception of archaeology to the anthropology og perception. An interview with Tim Ingold. I *Journal of Social Archaeology, Vol. 3, nr. 1*. Sage Publications. s. 5-22.

Jones, Mark P.

1996 Posthuman Agency: Between Theoretical Traditions. I *Sociological Theory*, Vol. 14, No. 3. American Sociological Association. s. 290-309.

Karlsson, Håkan (ed.)

2001 *It's About Time. The Concept of Time in Archaeology*. Bricoleur Press, Göteborg.

Keeley, Lawrence H.

1980 *Experimental Determination of Stone Tool Uses. A Microwear Analysis*. The University of Chicago Press, Chicago, London.

Kent, Susan

1987 Understanding the Use of Space: An Ethnoarchaeological Approach. I *Method and Theory For Activity Area Research*, Susan Kent (ed.). Columbia University Press, New York. s. 1-60.

1991 The Relationship between Mobility Strategies and Site Structure. I *The Interpretation of Archaeological Spatial Patterning*, Ellen Kroll og Douglas Price (ed.). Plenum Press, New York. s. 33-59.

Knell, Edward J.

2004 Coarse-Scale Chipped Stone Aggregates and Technological Organization Strategies in the Hell Gap Locality V Cody Complex Component, Wyoming. I *Aggregate Analysis in Chipped Stone*, Christopher Hall og Mary Lou Larson (ed.). The Universe of Utah Press. s. 156-183.

Kopytoff, Igor

1986 The cultural biography of things: commoditization as process. I *The social life of things*, A. Appadurai (red.). Cambridge University Press. s. 64-91.

Larsen, Jens-Erik, Olsen, Bjørnar, Hesjedal, Anders og Storli, Inger

1993 *Camera Archaeologica. Rapport fra et feltarbeid*. Tromsø Museums skrifter, bind nr. 23, Tromsø.

Latour, Bruno

- 1987 *Science in Action. How to follow scientists and engineers through society.* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- 1996 *Vi har aldri vært moderne. Essay i symmetrisk antropologi.* Spartacus forlag AS, Oslo.
- 1999 *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies.* Harvard University Press, London/Cambridge, Massachusetts.
- 2005 *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory.* Oxford University Press, Oxford, New York.

Law, John

- 1992 *Notes on the Theory of the Actor Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity.* Center for Science Studies, Lancaster University.

<http://www.lancs.ac.uk/fss/sociology/papers/law-notes-on-ant.pdf>

(lokalisert

15.02.07)

Lindgren, Christina

- 2004 Människor och kvarts. Sociala och teknologiska strategier under mesolitikum i östra Mellansverige. Stockholm Studies in Archaeology 29. Stockholms universitet.

Loeffler, David

- 2005 *Contested landscapes/contested heritage: history and heritage in Sweden and their archaeological implications concerning the interpretation of the Norrlandian past.* Dr. Art. avhandling i Arkeologi. Umeå University, Department of Archaeology and Sámi Studies.

Lucas, Gavin

- 2001a *Critical Approaches to Fieldwork. Contemporary and Historical Archaeological Practice.* Routledge, London and New York.
- 2001b Destruction and the Rhetoric of Excavation. I *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 34, nr. 1. Routledge, Oslo. s. 35-46.
- 2005 *The Archaeology of Time.* Routledge, London and New York.

Lyngsø, Niels

- 1994 *En eksakt rapsodi om Michel Serres' filosofi.* Borgen, København.

McGlade, James og van der Leeuw, Sander (ed.)

1997 *Time, Process and Structured Transformation in Archaeology*. Routledge, London, New York.

McGlade, James

1999 The times of history: archaeology, narrative and non-linear causality. I , Tim Murray (ed.). Routledge, London, New York. s. 139-163.

Merleau-Ponty, Maurice

2004 *The World of Perception*. Routledge, London, New York.

Molyneaux, Brian Leigh

1997 Introduction. I *The Cultural Life of Images. Visual Representation in Archaeology*, Brian L. Molyneaux (ed.). Routledge, London, New York. s. 1-10.

Murray, Tim

1999a A Return to the "Pompeii Premise". I *Time and Archaeology*, Tim Murray (ed.). Routledge, London, New York. s. 8-27.

1999b (editor) *Time and Archaeology*. Routledge, London, New York.

Nymo, Steinar

2006 *Rapport fra utgravningen av Kartoholla, Nordreisa, Troms fylke*. Arkivet Tromsø Museum.

O'Connell, James F.

1987 Alyawara Site Structure and Its Archaeological Implications. I *American Antiquity*, Vol. 52, No. 1. Society for American Archaeology. s. 74-108.

Olivier, Laurent C.

1999 The Hochdorf 'princely' grave and the question of the nature of archaeological funerary assemblages. I *Time and Archaeology*, Tim Murray (ed.). Routledge, London, New York. s. 109-138.

- 2001 Duration, Memory and the Nature of the Archaeological Record. *It's about Time. The Concept of Time in Archaeology*, H. Karlsson (ed.). Bricoleur Press, Göteborg. s. 61-70.
- 2003 The past of the present. Archaeological memory and time. I *Archaeological Dialogues* Vol. 10, nr. 2. Cambridge University Press. s. 204-213.

Olsen, Bjørnar

- 1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.
- 2003 Material Culture After Text: Re-Membering Things. I *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 36, nr. 2. Routledge, Oslo. s. 87-104.
- 2004 Momenter til et forsvar av tingene. I *Nordisk Museologi* 2004 (2). s. 25-36.
- 2006a Ting-mennesker-samfunn: Introduksjon til en symmetrisk arkeologi. I *Arkæologisk Forum*, Vol. 14. s. 13-18.
- 2006b Scenes From a Troubled Egagement. Post-Structuralism and Material Culture Studies. I *Handbook of Material Culture*, C. Tilley, W. Keane, S. Küchler, M. Rowlands og P. Spyer (ed.). Sage Publications. s. 29-42.

Patrik, Linda

- 1985 Is There an Archaeological Record? I *Advances in Archaeological Method and Theory*, Vol. 8. Academic Press. s. 27-62.

Pawlik, Alfred P.

- 2004 Identification of hafting traces and residues by scanning electron microscopy and energy-dispersive analysis of X-rays. I *Lithics in Action*, E. Walker, F. Wenban-Smith, F. Healy (ed.). Lithic Studies Society Occasional Paper nr. 8. Oxbow books, Oxford. s. 169-179.

Pfaffenberger, Bryan

- 1992 Social Anthropology of Technology. I *Annual Review of Anthropology*, Vol. 21. Annual Reviews. s. 491-516.

Pluciennik, Mark

1999 Archaeological Narratives and Other Ways of Telling. I *Current Anthropology*, Vol. 40, nr. 5. s. 653-678.

Pollard, Joshua

1999 These places have their moments': thoughts on settlement practices in the British Neolithic. I *Making Places in the Prehistoric World. Themes in Settlement Archaeology*, Joanna Brück og Melissa Goodman (ed.). Routledge, London, New York. s. 76-93.

Prescott, Christopher

1996 Was there really a Neolithic in Norway? I *Antiquity*, Vol. 70. Academic Research Library, Cambridge. s. 77-87.

Rankama, Tuija

2002 Analysis of the Quartz assemblages og houses 34 and 35 at Kauvonkangas in Tervola. I *Huts and Houses. Stone Age and Early Metal Age Buildings in Finland*, H. Ranta (ed.). National Board of Antiquities, Helsinki. s. 79-108.

Robin, Cynthia

2003 New Directions in Classic Maya Houshold Archaeology. *Journal of Archaeological Research*, Vol. 11, nr. 4. s. 307-356.

Rogers, Alan R.

1982 Data Collection and Information Loss in the Study of Spatial Pattern. *World Archaeology*, Vol. 14, no. 2. Taylor & Francis. s. 249-258.

Rots, Veerle, Vermeersch, Pierre M.

2004 Experimental characterization of hafting traces and their recognition in archaeological assemblages. I *Lithics in Action*, E. Walker, F. Wenban-Smith, F. Healy (ed.). Lithic Studies Society Occasional Paper nr. 8. Oxbow books, Oxford. s. 156-168.

Rubinstein, David

2001 *Culture, Structure & Agency. Toward a Truly Multidimensional Society*. Sage Publications.

Sandin, Jennifer A., Bey III, George J.

2006 Trowels, trenches and transformation: A case study of archaeologists learning a more critical practice of archaeology. I *Journal of Social Archaeology*, Vol. 6, nr. 2. Sage Publications. s. 255-276.

Sayer, Andrew

2000 *Realism and Social Science*. Sage Publications Ltd.

Schiffer, Michael Brian

1972 Archaeological Context and Systemic Context. *American Antiquity*, Vol. 37, nr. 2. s. 156-165.

1983 Toward the identification of formation processes. I *American Antiquity*, Vol. 48, nr. 4. s. 675-706.

1985 Is There a "Pompeii Premise" in Archaeology? I *Journal of Anthropological Research*, Vol. 41, nr. 1. University of Mexico. s. 18-41.

Serres, Michel

1992 *Naturpagten*. Rhodos, København.

Serres, Michel med Latour, Bruno

1995 *Conversations on Science, Culture and Time*. The University of Michigan Press.

Shanks, Michael

1997 Photography and Archaeology. I *The Cultural Life of Images. Visual Representation in Archaeology*, Brian L. Molyneaux (ed.). Routledge, London, New York. s. 73-107.

Shapin, Steven

1995 Here and Everywhere: Sociology of Scientific Knowledge. I *Annual Reviews of Sociology*, Vol. 21. Annual Reviews, California. s. 289-321.

Siegel, Peter, Roe, Peter

- 1986 Shipibo Archaeo-Ethnography: Site Formation Processes and Archaeological Interpretation. I *World Archaeology*, Vol. 18, nr. 1. Taylor & Francis. s. 96-115.

Simonsen, Povl

- 1961 Varanger-funnene II, funn av menneskeskjeletter. Tromsø Museums Skrifter vol. VII, hefte 2.
- 1963 Varanger-funnene I. funn av menneskeskjeletter Tromsø Museums Skrifter vol. VII, hefte 3.

Skandfer, Marianne

- 2003 *Tidlig, nordlig kamkeramikk: typologi, kronologi, kultur*. Dr. Art. avhandling i arkeologi, IAR, Universitetet i Tromsø.
- 2005 Early, northern comb ware in Finnmark: the concept of Säräisniemi 1 reconsidered. I *Fennoscandia Archaeologica XXII*. Academy of Finland. s. 3-27.

Skar, Birgitte, Coulson, Sheila

- 1986 Evidence of Behaviour from Refitting – A Case Study. I *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 19, nr. 2. Routledge, Oslo. s. 90-102.

Stevenson, Marc G.

- 1991 Beyond the Formation of Hearth-Associated Artefact Assemblages. I *The Interpretation of Archaeological Spatial Patterning*, Ellen Kroll og Douglas Price (ed.). Plenum Press, New York. s. 269-299.

Stigen, Anfinn

- 1999a *Tenkningens historie, bind 1*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- 1999b *Tenkningens historie, bind 2*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Sørensen, Knut H.

- 2004 Tingenes samfunn. Kunnskap og materialitet som sosiologiske korrektiver. I *Sosiologi i dag, årgagn 32, nr. 2*. s. 5-26.

Thomas, David Hurst

- 1978 The Awful Truth about Statistics in Archaeology. I *American Antiquity*, Vol. 43, nr. 2. Society for American Archaeology. s. 231-244.
- 1998 *Archaeology*. Harcourt Brace College Publishers, USA.

Thomas, Julian

- 1996 *Time, Culture and Identity. An interpretativ archaeology*. Routledge, New York, London.

Tilley, Christopher

- 1994 *A Phenomenology of landscape. Places Paths and monuments*. Berg, Oxford.

Whallon, Robert

- 1973 Spatial Analysis of Occupation Floors I: Application of Dimensional Analysis of Variance. I *American Antiquity*, Vol. 38, nr. 3. Society for American Archaeology. s. 266-278.
- 1987 Simple Statistics. I *Quantitative Research in Archaeology. Progress and Prospects*, Mark Aldenderfer (ed.). Sage Publications. s. 135-150.

Whitridge, Peter

- 2004 Landscapes, Houses, Bodies, Things: "Place" and the Archaeology of Inuit Imagineries. I *Journal of Archaeological Method and Theory*, Vol. 11, No. 2. Springer Science og Buisness Media. s. 213-250.

White Hayden

- 2003a Den historiske teksten som litterært artefakt. I *Historie og fortelling. Utvalgte essay*, Heidi Nordland (utvalg). Pax Forlag, Oslo. s. 29-54.
- 2003b Narrativitetens betydning for fremstillingen av virkeligheten. I *Historie og fortelling. Utvalgte essay*, Heidi Nordland (utvalg). Pax Forlag, Oslo. s. 55-84.

Whitelaw, Todd W.

- 1994 Order Without Architecture: Functional, Social and Symbolic Dimensions in Hunter-gatherer Settlement Organization. I *Architecture & Order. Approaches to Social Space*, Michael Parker-Pearson og Colin Richards (ed.). Routledge, London. s. 217-243.

Witmore, Christopher L.

- 2004 On multiple fields. Between the material world and media: two cases from the Peloponnesus, Greece. *Archaeological Dialogues, Vol. 11, No. 2*. Cambridge University Press. s. 133-164.
- 2006 Vision, Media, Noise and the Percolation of Time: Symmetrical Approaches to the Mediation of the Material World. I *Journal of Material Culture, Vol. 11, nr. 3*. Sage Publications. s. 267-292.

Wylie, Alison

- 2002 *Thinking from Things. Essays in the Philosophy of Archaeology*. University of California Press.